PUBLII
VIRGILII MARONIS
OPERA:

AD LECTIONES PROBATIORES
DILIGENTER EMENDATA,
ET
INTERPUNCTIONE
NOVA SAEPIUS ILLUSTRATA;

CURA
JOANNIS HUNTER, LL. D.
IN ACADEMIA ANDREAPOLITANA
LITT. HUM. PROF.

TOM. I.

CUPRI FIFANORUM

Excudebat R. Tullis, Academiae Andreanae Typographus.
VENEUNT, LONDINI, APUD WHYTE ET FILIUM, PAYNE
ET M'KINLAY, ET G. H. LUNN; CANTABRIGIAE,
APUD J DEIGHTON; OXONIAE, APUD R PARKER;
ET, EDINBURGI, APUD P. HILL.

M.DCCC.X.

AD LECTOREM.

IN hac altera divini Maronis editione, quam in usum juventutis studiosae accuratissima diligentia recognovimus, quamque inter emendatissimas numerari posse speramus, Textus, prout in priore nostra, exhibetur; nisi quod emendationes quasdam ex celeberrimi Heynii editione tertia, quae Lipsiae anno M.DCCC. in lucem prodiit, praestantissima quidem illa, atque splendidissima, adscivimus. Prioris editionis Praefationi etiam notulas quasdam attexuimus, quae ad sententiam nostram, inibi propositam, vel illustrandam, vel confirmandam, pertinere videbantur. Interpunctionem loci difficillimi "Contra, jussa monent Heleni," &c. Aen. III. v. 684. debemus K. W. Burnett de Monboddo, celeberrimi JACOBI BURNETT de Monboddo, nuper supremae in civilibus curiae apud Scotos Senatoris, genero; ad quem, cum ELIAE laena, aliquantum spiritûs etiam ELIANI descendit.

ANDREAPOLI,
x. Kal. Jun.
M.DCCC.X.

PRAEFATIO

PRIORIS EDITIONIS.

IN hac poëtarum Latinorum principis editione, quam inter emendatissimas numerari posse speramus, eruditissimi Heynii editionem secundam, quae anno 1787 Lipsiae prodiit, exprimere visum est. Nonnullis tamen in locis ab Heynio recessimus, ubi ratio id poscere videbatur: in pluribus forte recessuri, non conjecturis quidem, quod aleae plenum, sed codicum auctoritate, freti; ni incommoda, quae exemplarium discrepantia afferre solet, vitaremus.

Quam quidem periculosum sit, libros scriptos deserere, et ex nimia sui fiducia conjecturis indulgere, satis exemplorum praebent etiam clarissimi nominis critici. Ejusmodi exempla nonnulla in nostris ad Horatium notulis videre est. An editores melioribus semper auspiciis Virgilio medicas adhibuerint manus, qui penitius rem inspexerit, satis justam dubitandi causam reperiet. E. G. Ubi Virgilius Aeneam vulneratum, in castris stantem, depingit:

Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Aeneas, magno juvenum et moerentis Iuli
Concursu lacrimisQUE immobilis.

AEN. XII. 398.

Ita, auctoritate multorum codicum, legebatur ante

Heinsium: et recte; nam sententia est: *juvenum concursu, et lacrimis Iuli, immobilis.* At Heinsius, poëtae mentem non assequutus, expunxit copulativam QUE post *lacrimis*, et prava interpunctione omnia perturbavit; quem tamen et Burmannus et Heynius sequuntur. Sic enim legunt et distinguunt:

Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Aeneas, magno juvenum et moerentis Iuli
Concursu, lacrimis immobilis.

Nos *que* restituimus; unde huic loco sua constabit elegantia.

Sed, quia ad hanc loquendi formam, qua probatissimi scriptores interdum res confuse et permixte dispersas exhibent, et lectori mente ipsa discrete et electe, in suum quamque ordinem, digerendas relinquunt, Grammatici non satis animum advertērunt; ejusmodi exempla quaedam hic loci subjicere nec alienum, nec forsan inutile, erit. Ejusmodi est illud Homericum:

Ενθαδ' ἁμ' ΟΙΜΩΓΗ τε και ΕΥΧΩΛΗ πελεν ανδρων,
ΟΛΛΥΝΤΩΝ τε, και ΟΛΛΥΜΕΝΩΝ.

Il. Δ. 450. et Θ. 64.

Sententia enim non est οιμωγη και ευχωλη ολλυντων, neque οιμωγη και ευχωλη ολλυμενων· sed ευχωλη ολλυντων, και οιμωγη ολλυμενων. Hujusmodi etiam est illud Livii: "Irreligiosum ratus, SACERDOTES PUBLICOS SACRAque populi Romani PEDIBUS IRE

"FERRIQUE." Lib. v. c. 40, i e. Pedibus, sacerdotes ire, et sacra ferri. Vide etiam Lib. I. 35. initio, et III. 15. in fine. Ejusdem generis est illud ex versione Anglicana Sapphûs Odes :

Blest as the immortal gods is he,
The youth who fondly sits by thee,
And HEARS and SEES thee, all the while,
Softly SPEAK and sweetly SMILE.

Haec loquendi forma Virgilio in primis arrisisse videtur.

Idaeumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, et DUPLICES COELOQUE EREBOQUE PARENTES. AEN. VII. 110.

i.e. DUOS parentes, UNAM coelo, ALTERUM Erebo. Sic,

......UTERQUE Europae atque Asiae ORBIS.
AEN. VII. 224.

i. e. uterque orbis, orbis Europae, et orbis Asiae.

Munera portantes, AURIQUE EBORISQUE TALENTAQUE
ET SELLAM.
AEN. XI. 333.

i. e. talenta auri, et sellam eboris. Nec aliunde, quam ex hoc fonte, arcessenda videtur vera horum versuum interpretatio, quos nemo ex interpretibus explicare, nemo ex editoribus non emendare, conatus est :

At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago insidias Danaûm suspectaque dona
Praecipitare jubent, subjectisQUE urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.

AEN. II. 35.

Sententia enim non *trimembris* esse videtur, sed *bimembris*. Capys videlicet, et qui melius judicabant, exitiale donum AUT *penitus perdere*, sive absumere, jubent; AUT *tentare*, sive explorare, *uteri latebras*. At, qui penitus perdere volebant, non unum eundemque absumendi modum suasisse videntur. Inde est quod poëta pro generali *perdere* duos speciales *perdendi modos* substituerit. Si ponamus itaque eos qui perdere volebant *duodecim* numero fuisse, et ex iis *octo* in mare praecipitare, *quatuor* vero igne absumere, suasisse; tum recte dici potest, hos *duodecim pelago praecipitare jussisse, subjectis*QUE *urere flammis*: eodem modo ut, apud Livium, quia irreligiosum videbatur *sacerdotes* populi Romani *pedibus ire*, et *sacra ferri*, recte dicitur, "irreli-"giosum videri, sacerdotes et sacra populi Roma-"ni *pedibus ire ferri*QUE:" et ut, apud Homerum, quia erat οιμωγη ολλυμενων, και ευχωλη ολλυντων, recte dicitur, esse οιμωγην και ευχωλην ολλυντων ΚΑΙ ολλυμενων. Et idem observandum in ceteris omnibus exemplis. Attamen Heynius, pro *que*, quod Servius agnoscit *, quodque omnes omnium libri, tum

* Verba Servii sunt: "QUE copulativa conjunctio est, AUT disjunctiva, quae hic esse debuit. Quomodo

scripti, tum impressi, tuentur, *ve* etiam in contextum recepit : idque contra artis criticae regulas. Lectio enim vulgata non librariis referenda videtur, qui minus usitatas et obscuriores loquendi formas in usitatiores et magis perspicuas mutare solent ; non usitatiores in minus usitatas.

In libro quarto Aeneidos, Virgilius ita describit Mercurium, coelo demissum, et, per aërem, juxta littus, Carthaginem versus volantem :

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit : hinc toto praeceps se corpore ad undas
Misit ; avi similis, quae circum littora, circum
Piscosos scopulos, humilis volat aequora juxta.
Haud aliter terras inter coelumque volabat ;
Littus arenosum Libyae ventosque secabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles. v. 252.

---

ergo has junxit ? cum non utrumque, sed alterutrum fieri poterat, quod suadebatur. Poëtarum est partem pro parte ponere ; ut *torvum* pro *torve*, et *volventibus* pro *volubilibus*. Conjunctionem ergo pro conjunctione posuit, [Itane Virgilius ?] ut vi. 616. *Saxum ingens volvunt alii, radiis*QUE *rotarum*, id est *que* pro *ve ;* nam sonantius visum est." Reperiuntur quidem Servianis assuta : *antiqua tamen exemplaria* ve *habere inveniuntur.* Sed haec posteriora, prioribus parum convenientia, videntur aliunde inserta ; id quod Servii commentariis, permultis aliis locis, evenit. Vid. *Burm. Praefat. Virg.* Neque Burmannus neque ipse Heynius Servii verba—*aut disjunctiva*—satis intellexisse videntur.

In his versibus multa sunt quae reprehendunt viri docti, ut *volat* et *volabat* in continuatis versibus, et ὁμοιοτέλευτον, auribus ingratum, in *vol*-ABAT, *sec*-ABAT ; de quibus vid. Johnsoni Aristarch. P. I. p. 87. et seqq. " At, inquit Bentleius, quid est " *littus secare*, nisi littus arare et effodere ? Quid " autem hoc ad Mercurium volantem ? Nullus du- " bito quin sic scripserit princeps poëtarum :

" Haud aliter, terras inter coelumque, *legebat*
" Littus arenosum Libyae, ventosque secabat,
" Materno veniens ab avo Cyllenia proles."

Ad Hor. Od. I. 34.

Johnsonus contra *secare littus* idem esse putat, quod *secare viam*, ut Virgilius alibi loquitur. Editores etiam et interpretes locum hunc varie tentarunt, quorum omnium sententias referre longum esset. Nos lectionem vulgatam retinemus, quam codices omnes tuentur : et, quoniam hoc agit poëta, ut, Mercurii volatum juxta mare ac littus declaret, quod recte observat Heynius, viris doctis dijudicandum relinquimus, an verba *volabat littus* explicari possint—VOLATU, *sive volando*, TRANSIBAT *littus*, &c. Huic interpretationi quodammodo favet significatio passiva vocis *velivolum*, quam Virgilius alibi usurpavit :

..............................Jupiter aethere summo
Despiciens mare VELIVOLUM, terrasque jacentes.

Aen. I. 224.

In hunc locum ita Servius: "*Velivolum* duas res "significat, et *quod velis* VOLATUR, id est, velis "transitur; et *quod velis volat*, ut Ennius, *naves velivoles*," &c. Eodem modo usurpatur et *curro*; ut

Vela damus, vastumque cava trabe CURRIMUS AEQUOR. AEN. III. 191.

Si autem *currere aequor* dicere liceat, cur non et *volare littus*? Multa saltem apud Virgilium sunt, quae pari modo interpretari necesse est. E. G. Medicus Iapis

MULTA manu medica, Phoebique potentibus herbis,
Nequidquam TREPIDAT. AEN. XII. 402.

i. e. *multa trepide*, sive *trepidanter*, *agit* *.

In libro quinto Aeneidos occurrunt hi versus, qui mendo adhuc laborare videntur:

Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
HAEC responsa dabat, vel quae portenderet ira
Magna deûm, vel quae fatorum posceret ordo;
Isque his Aenean solatus vocibus infit.

v. 704.

* Eadem ratione resolvenda videntur verba activa, ubi post se habent accusativum *rei effectae*: ita *plectere coronam* est *plectendo—facere coronam*; *ferire foedus* est *feriendo—sancire foedus*; *munire viam* est *muniendo—facere viam*; *&c.* Idem censendum de κόπτεσθαι τινα, *plangere aliquem*, i. e. *plangendo—lugere aliquem*, et permultis aliis.

Ad verba, HAEC *responsa dabat*, ita Heynius: "Salebrosa oratio, sequente imprimis *Isque his* "*Aeneam*. Malim: HIC (Nautes) *responsa dabat*, "dare solebat,—*vel quae—vel quae—Isque*—ut jungatur: *Tum senior Nautes infit:* Sed, interjecta alia "ratione, *Isque*, Is inquam, subjectum est. Ita "facile careas interpretum argutiis." Haec felicissime Heynius; etsi in notis rem alio modo aggressus est. Hanc emendationem firmat Moreti codex quartus; et proinde in contextum recepimus. Huic loco geminus, et structura simillimus, occurrit alter de Camilla:

TELUM immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, solidum nodis et robore cocto—
HUIC natam, libro et silvestri subere clausam,
Implicat, &c. * AEN. XI. 552.

Haec monuisse sat erit de hujus editionis contextu, in quo nihil ex sola conjectura, nihil sine codicum auctoritate, mutare ausi sumus. †

* Vide etiam AEN. XII. v. 865.

† Duobus tamen locis voculam ET, quae e fine versûs excidisse videtur, restituimus. Legimus

. . . . Huic gladio perque aerea suta, ET
Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
AEN. X. v. 313.

. . . . Per, vos, *et* fortia facta, ET
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Fidite ne pedibus. Ibid. v. 369.

"Librariis perpetuum est, ut voculam vel syllabam, si-

Interpunctioni quoque diligentem impendimus operam, unde permultis locis non nihil lucis ac venustatis accessurum speramus. Quae res sola quantum conferat ad sententiam auctoris enucleandam, et aperte ac dilucide explicandam, in loco uno, aut altero, exemplis monstrare liceat.

In Georgicorum primo, ubi de medicandis leguminum seminibus agitur, sunt hi versus :

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius et nigra perfundere amurca ;
Grandior ut fetus siliquis fallacibus esset :
Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta, diu et multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quaeque manu legeret. v. 193.

Hos versus ita interpunctos exhibet editio Heynii, qui de versu 196. haec commentatus est : " In " aqua ad ignem modicum coqui, hoc est, humec- " tari et molliri, a nonnullis fabas serendas, ait, ut " eo citius progerminent." Neque aliter ceteri, quos quidem viderim, editores. Quo tamen commento nihil magis absurdum et ridiculum dici aut fingi potest. Ego enim spondere ausim, et quovis

" qua ultra senos versiculi pedes excurrit, penitus omit- " tant. *Et* vero omnium facillime intercipi solebat, quia " non literis, sed punctis duntaxat, olim notabatur."
BENTL. ad Horat. Sat. II. 3, 86,

pignore contendere, fabas quae *igne maduerint*, i. e. *coctura mollita fuerint*, ut recte verba explicat Heynius, neque *citius* neque *serius* progerminare posse. *Madescere*, *madere*, *madidus*, de mollibus a coctura praesertim dici, ostendit Gesnerus in Thesauro. Vid. etiam ejusdem *Lexicon Rusticum*. Ita Columella: " Brassica, cum sex foliorum erit, transferri " debet, ita ut radix ejus, liquido fimo prius illita, " et involuta tribus algae taeniolis, pangatur: haec " enim res efficit ut *in coctura celerius madescat*," &c. i. e. *mollescat*, ut recte interpretatur Gesnerus. Haec qui reputaverit, ei satis constabit Servium solum veram horum verborum sententiam percepisse; nempe, " ut *modico* igne FESTINATA, sive " (ut alii legunt) FESTINANTER, COQUEREN- " TUR:" cui tamen, recte monenti, nemo adhuc auscultare dignatus est. Servii expositionem unice firmat haec Palladii observatio: " Sanguine ca- " ponis Graeci asserunt fabae semina macerata, " herbis adversantibus non noceri; aqua pridie in- " fusa, citius nasci; *nitrata aqua respersa*, COCTU- " RAM NON HABERE DIFFICILEM." Lib. XII. initio. Vid. etiam COL. II. 10, 11. Hanc, quam veram hujus loci sententiam esse dubitari nequit, lectori ob oculos ponit, et quasi manifestam reddit, recta verborum interpunctio:

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, et nigra perfundere amurca;

Grandior ut fetus siliquis fallacibus esset,
Et quamvis igni exiguo properata maderent.

Quid jam de Brunckii temeritate censendum est, qui hunc locum emendando corrupit, et AT, *quamvis*–pro ET *quamvis*–etiam in contextum recepit ? *

---

* Anonymus quidam in re literaria Censor, dum rectam hujus loci interpunctionem, in priore editione nostra revocatam, gravique auctoritate firmatam ac defensam, laudat ; in ipsum editorem morum etiam censorem egit, quasi ex versione Gallica celeb. DELILLE surrepta pro suis probare voluisset. At, si ea, quae de hoc loco annotavimus, perleget, nostri consilii fuisse comperiet, non aliquid novi aut nostri proferre ; sed veterem Servii interpretationem revocare, et auctoritate Columellae et Palladii tueri ; nec non idoneis rationibus ostendere, vulgarem recentiorum editorum interpretationem absurdi aliquid, ideoque falsi, in se continere—tantum abesse, ut per ora populi incederemus furtivis aliorum plumis superbientes. Revera, quum decem antehac annis Virgilium ederemus, (fateri pudet) ne fando quidem quidquam de cel. DELILLE audiveramus. Et nunc, quum versionis ejus editionem, eam nempe, quae ex Didot senioris officina, anno 1803, in lucem prodiit, viderimus, (id, quod intra hos tres menses demum nobis contigit) in ea nihil quidquam de hoc Georgicorum loco annotatum reperimus. Quin ea, quam diximus, editio Poëtae verba ad mentem cel. Brunckii interpolata, et interpuncta, exhibet ; ita, ut hujus loci contextus et versio Gallica adversis frontibus inter se pugnantes componantur.—Tantum Censori illi anonymo reponere visum est ; qui nihil quidem, quod negari potest, asseveratione affirmavit, id ve•

Ludis funebribus, in Anchisae honorem institutis, Dares, ad certamen proditurus, sic describitur :

..............Continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm se murmure tollit :
Solus qui Paridem solitus contendere contra ;
Idemque, ad tumulum quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten, immani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulva moribundum extendit arena.

Aen. v. 368 et seqq.

Ad v. 373. Heynius, Burmannum secutus, haec annotavit : " Butes ex Bebrycia, quae erat *gens* " *Amyci*, id est, *sub regno Amyci*, venerat Trojam. " *Ferebat se*, incedebat, veniebat." Butes ergo veniebat, veniens de Bebrycia, quae erat gens sub regno Amyci ! Vix crediderim Heynium et Burmannum poetae sensum hic vel primoribus labris attigisse. Jure etiam dubitare licet an Virgilius, Bebryciam, quae *regio* erat, *gentem* Amyci recte dicere potuerit, etsi C. Nepos ita locutus esse videatur. Haec videtur esse horum verborum constructio, haec sententia : Buten perculit, qui, Bebrycia veniens, ferebat se esse de gente Amyci. Butes nempe, quoniam ex Bebrycia venerat, referebat se esse de gente, sive de genere, Amyci, pu-

---

ro, quod omnimodo falsum est, tacite quodammodo et implicite, et quasi innuendo, insinuavit. Vide fascicul. i. p. 75. libri, cui titulus est *The Quarterly Review*.

gilis celeberrimi. Sic "Nymphidius EX C. CAE-"SARE SE GENITUM FEREBAT, quoniam forte "quadam habitu procerus, et torvo vultu, erat." TAC. ANN. XV. 72.* Amycus, Bebrycum rex, pugil celeberrimus fuit, qui cum Polluce Argonauta caestu certavit, eique *dura dedit discrimina.* Ita enim Lucianus inter geminos fratres, qui Jovis erant *simillima proles*, discrimen posuit. ΑΠ. Πως διαγινωσκεις; ὁμοιοι γαρ. ΕΡ. Οτι ουτος μεν, ω Απολλον, εχει επι του προσωπου τα ιχνη των τραυματων, ἁ ελαβε παρα των ανταγωνιστων πυκτευων· και μαλιστα, ὁποσα ὑπο του Βεβρυκος Αμυκου ετρωθη, τῳ Ιασονι συμπλεων· ἁτερος δε ουδεν τοιουτον εμφαινει, αλλα καθαρος εστι, και απαθης, το προσωπον. DIAL. APOLL. et MERC.

His et pluribus aliis Virgilii locis non nihil sui nitoris ac venustatis ex interpunctione nostra redditurum speramus.

In singulis verbis exarandis eundem, quem in Horatio, scribendi morem servavimus; cujus ratio ex recondita et minus obvia linguae Latinae analogia petenda est. Qua nempe ratione ex *unulus*, dim. ab *unus*, factum est non UNLUS, sed ULLUS; ex *coronula*, non CORONLA, sed COROLLA, &c. eadem ra-

---

* Silius Italicus, poëtae nostri imitator perpetuus, haec verba eodem sensu, ac nos, accepisse videtur. De Pediano enim, qui ex Polydamantis, Antenoris filii, posteris se genitum jactabat, ait:

Atque Antenorea SESE DE STIRPE FEREBAT.

LIB. xii. v. 214.

tione non CONLAUDO sed COLLAUDO scribendum videtur. Hac in re, et aliis quibusdam ejusdem generis, ab eruditissimorum editorum consuetudine recessimus; in pluribus etiam recessuri, ni metueremus ne critici morosiores ea de causa negotium nobis facesserent.

Genitivus in -I, nominum in -ES desinentium, Virgilio frequens est; in cujus rei rationem indagandam viri docti, Heynius et Heinsius, frustra operam suam insumserunt, parum aut nihil proficientes: Itaque genitivi formam antiquissimam, unde omnes deinceps aliae quae in usu sunt, levibus admodum mutationibus, gradatim provenerunt, rem Grammaticis, tam veteribus, quam recentioribus, adhuc intactam, paucis indicare operae pretium erit. Haec igitur genitivi forma antiquissima, quam declinatio tertia adhuc plerumque servat, desinebat in -IS; ut *aura*, *aura*-IS; *animos*, *animo*-IS; *labor*, (olim *labors*) *labor*-IS; *fructus*, *fructu*-IS; *dies*, *die*-IS. Postea vel duae vocales in unam syllabam coïbant, vel s elidebatur, vel denique utrumque simul. Ita, ex *aura*-IS factum est vel *aur*-AS, ut *paterfamili*-AS, vel *aura*-I, et postremo *aur*-AE, quod enunciatum videtur *aur*-AI: ex *animo*-IS, eliso s, *anim*-OI, quod est *anim*-I, ut, in plurali etiam numero, ex *ανεμ*-OI et *ανεμ*-ΟΙΣ facta sunt *anim*-I et *anim*-IS. In declinatione tertia s plerumque retinetur; interdum, ut in *Achill*-I, *Oront*-I, &c. elidi-

tur*. In quarta *cornu* facit vel *corn*-US, contractum pro *cornu* IS; vel, absque s, *corn*-U, contractum pro *cornu* I. Eodem modo ex *die*-IS factum est vel *di*-ES, (Vid. A. GELL. IX. 14.) vel *die*-I; et, postremo, vel *di*-I, vel *di*-E, prout vocalis vel prior, vel posterior, ab altera absorpta fuerit. Uniuscujusque autem formae exempla, praeter-*aïs*,-*oïs*, et *eïs*, quarum, quod sciam, exempla non extant, ex Ruddimanno, aut Vossio, petenda relinquimus; hic enim de hac re fusius agere non patitur instituti nostri ratio.

Hic loci iterum libenter agnoscimus auxilium quod, pro solita humanitate sua, nobis praebuit collega noster dilectissimus, JOANNES TROTTER, LING. HEBR. IN ACADEMIA ANDREAPOLITANA PROF. qui unamquamque hujus libri schedulam, ut antea Horatium, recognovit, cujusque amica opera ad hujus editionis ακριβειαν non parum contulit.

Haec sunt, Lector amice, quae te paucis monitum velimus. Ut operam nostram in bonam partem accipias, oramus.

---

* Vocales breves facillime inter se commutantur. Inde est, quod formam Doricam λεγΟμΕς Latini scribunt *legImUs*. Eadem analogia Genitivus Graecorum ΑχιλλεΟς fit apud Latinos *AchilleIs*, et, S eliso, *AchilleI*; quae forma Genitivi saepius apud Horatium occurrit; et postremo, duabus vocalibus in unam syllabam coeuntibus, *AchillEI*, quod scribi solet *AchillI*, ut *omnEIs* scribitur *omnIs*.

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I.

TITYRUS.

MELIBOEUS. TITYRUS.

Meliboeus.

TITYRE, tu, patulae recubans sub tegmine fagi,
Silvestrem tenui musam meditaris avena:
Nos patriae fines et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra,
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.

Tityrus.

O Meliboee! deus nobis haec otia fecit:
Namque erit ille mihi semper deus; illius aram
Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti.

Meliboeus.

Non equidem invideo; miror magis: undique totis

Usque adeo turbatur agris. En! ipse capellas
Protenus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic, inter densas corulos, modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
Saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset,
De coelo tactas memini praedicere quercus.
[Saepe sinistra cava praedixit ab ilice cornix.]
Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

Tityrus.

Urbem quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
Stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
Pastores ovium teneros depellere fetus:
Sic canibus catulos similis, sic matribus haedos,
Noram; sic parvis componere magna solebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit urbis,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Meliboeus.

Et quae tanta fuit Romam tibi caussa videndi?

Tityrus.

Libertas: quae, sera, tamen respexit inertem,
Candidior postquam tondenti barba cadebat:
Respexit tamen, et longo post tempore venit,
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque, fatebòr enim, dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculì:
Quamvis multa meis exiret victima septis
Pinguis, et ingratae premeretur caseus urbi,
Non umquam gravis aere domum mihi dextra redibat.

Meliboeus.

Mirabar, quid moesta deos, Amarylli, vocares ;
Cui pendere sua patereris in arbore poma :
Tityrus hinc aberat. Ipsae te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant.

Tityrus.

Quid facerem ? neque servitio me exire licebat,
Nec tam praesentis alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi juvenem, Meliboee, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti :
Pascite, ut ante, boves, pueri ; submittite tauros.

Meliboeus.

Fortunate senex ! ergo tua rura manebunt,
Et tibi magna satis. quamvis lapis omnia nudus,
Limosoque palus obducat pascua junco,
Non insueta gravis tentabunt pabula fetas ;
Nec mala vicini pecoris contagia laedent.
Fortunate senex ! hic, inter flumina nota,
Et fontis sacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quae semper vicino ab limite sepes
Hyblaeis apibus florem depasta salicti,
Saepe levi somnum suadebit inire susurro ;
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras :
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.

Tityrus.

Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,

Et freta destituent nudos in littore piscis ;
Ante, pererratis amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim ;
Quam nostro illius labatur pectore voltus.

Meliboeus.

At nos hinc, alii sitientis ibimus Afros ;
Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxem,
Et, penitus toto divisos orbe, Britannos.
En ! umquam patrios longo post tempore finis,
Pauperis et tugurî congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns mirabor, aristas ?
Impius haec tam culta novalia miles habebit ?
Barbarus has segetes ? en, quo discordia civis
Perduxit miseros ! en, quîs consevimus agros !
Insere nunc, Meliboee, piros, pone ordine vitis.
Ite, meae, felix quondam pecus, ite, capellae.
Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo ;
Carmina nulla canam ; non, me pascente, capellae,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.

Tityrus.

Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
Fronde super viridi : sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, et pressi copia lactis ;
Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

ECLOGA

ECLOGA II.

ALEXIS.

FORMOSUM pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat: ibi haec incondita solus
Montibus et silvis studio jactabat inani:
O crudelis Alexi! nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;
Nunc viridis etiam occultant spineta lacertos;
Thestylis et rapido fessis messoribus aestu,
Allia serpyllumque, herbas contundit olentis:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro
Sole sub ardenti, resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristis Amaryllidis iras
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer! nimium ne crede colori:
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum, nec, qui sim, quaeris, Alexi;
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meae Siculis errant in montibus agnae:
Lac mihi non aestate novum, non frigore defit:

Canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.
Nec sum adeo informis; nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare: non ego Daphnin,
Judice te, metuam, si numquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura
Atque humilis habitare casas, et figere cervos,
Haedorumque gregem viridi compellere hibisco!
Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere pluris
Instituit; Pan curat ovis, oviumque magistros:
Nec te poeniteat calamo trivisse labellum.
Haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim;
Et dixit, moriens: Te nunc habet ista secundum.
Dixit Damoetas: invidit stultus Amyntas.
Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.
Jam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer! tibi lilia plenis
Ecce! ferunt Nymphae calathis; tibi candida Naïs,
Pallentis violas et summa papavera carpens,
Narcissum et florem jungit bene olentis anethi:
Tum, casia atque aliis intexens suavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat :
Addam cerea pruna ; honos erit huic quoque pomo :
Et vos, o lauri ! carpam, et te, proxima myrte ;
Sic positae quoniam suavis miscetis odores.
Rusticus es, Corydon ; nec munera curat Alexis ;
Nec, si muneribus certes, concedat Iollas.
Heu ! heu! quid volui misero mihi? floribus austrum,
Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis? ah demens! habitarunt dì quoque silvas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipsa colat : nobis placeant ante omnia silvae.
Torva leaena lupum sequitur ; lupus ipse capellam :
Florentem cytisum sequitur lasciva capella ;
Te Corydon, o Alexi! trahit sua quemque voluptas.
Adspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Et sol crescentis decedens duplicat umbras :
Me tamen urit amor : quis enim modus adsit amori ?
Ah Corydon ! Corydon ! quae te dementia cepit!
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus mollique paras detexere junco ?
Invenies alium, si te hic fastidit, Alexin.

ECLOGA

ECLOGA III.

PALAEMON.

MENALCAS. DAMOETAS. PALAEMON.

Menalcas.

Dic mihi, Damoeta, cujum pecus? an Meliboei?

Damoetas.

Non; verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.

Menalcas.

Infelix o semper oves pecus! ipse Neaeram
Dum fovet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, et lac subducitur agnis.

Damoetas.

Parcius ista viris tamen objicienda memento.
Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis,—
Et quo, sed faciles Nymphae risere, sacello.

Menalcas.

Tum, credo, quum me arbustum videre Myconis
Atque mala vitis incidere falce novellas.

Damoetas.

Aut hic, ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregisti, et calamos: quae tu, perverse Menalca,
Et, quum vidisti puero donata, dolebas;

Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.

Menalcas.

Quid domini faciant, audent quum talia fures!
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
Et, quum clamarem, Quo nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus; tu post carecta latebas.

Damoetas.

An mihi, cantando victus, non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit: et mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.

Menalcas.

Cantando tu illum? aut umquam tibi fistula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

Damoetas.

Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fetus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

Menalcas.

De grege non ausim quidquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater; est injusta noverca;
Bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
Verum, id quod multo tute ipse fatebere majus,
Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, caelatum divini opus Alcimedontis:

Lenta quibus torno facili superaddita vitis
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa : Conon, et—quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem ;
Tempora quae messor, quae curvus arator haberet ?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

Damoetas.

Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho ;
Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentis.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.

Menalcas. [caris.

Nunquam hodie effugies : veniam, quocumque vo-
Audiat haec tantum vel, qui venit, ecce ! Palaemon.
Efficiam, posthac ne quemquam voce lacessas.

Damoetas.

Quin age, siquid habes, in me mora non erit ulla ;
Nec quemquam fugio : tantum, vicine Palaemon,
Sensibus haec imis, res est non parva, reponas.

Palaemon.

Dicite : quandoquidem in molli consedimus herba ;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent silvae, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damoeta ; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis ; amant alterna camenae.

Damoetas.

Ab Jove principium, Musae : Jovis omnia plena :

Ille colit terras ; illi mea carmina curae.

Menalcas.

Et me Phoebus amat : Phoebo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus.

Damoetas.

Malo me Galatea petit, lasciva puella ;
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

Menalcas.

At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas ;
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.

Damoetas.

Parta meae Veneri sunt munera ; namque notavi
Ipse locum, aëriae quo congessere palumbes.

Menalcas.

Quod potui, puero, silvestri ex arbore lecta,
Aurea mala decem misi ; cras altera mittam.

Damoetas.

O quoties, et quae nobis Galatea locuta est !
Partem aliquam, venti, divom referatis ad auris.

Menalcas.

Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, A-
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo ? [mynta,

Damoetas.

Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iolla :
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Menalcas.

Phyllida amo ante alias : nam me discedere flevit ;
Et, Longum, formose, vale ! vale ! inquit, Iolla.

Damoetas.

Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.

Menalcas.

Dulce satis humor, depulsis arbutus haedis,
Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.

Damoetas.

Pollio amat nostram, quamvis est rustica, musam :
Pierides, vitulam lectori pascite vestro.

Menalcas.

Pollio et ipse facit nova carmina : pascite taurum,
Jam cornu petat et pedibus qui spargat arenam.

Damoetas.

Qui te, Pollio, amat, veniat quo te quoque gaudet :
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.

Menalcas.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevî ;
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.

Damoetas.

Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri ! fugite hinc, latet anguis in herba.

Menalcas.

Parcite, oves, nimium procedere ; non bene ripae
Creditur : ipse aries etiam nunc vellera siccat.

Damoetas.

Tityre, pascentis a flumine reice capellas :
Ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lavabo.

Menalcas.

Cogite ovis, pueri : si lac praeceperit aestus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

Damoetas.

Heu ! heu ! quam pingui macer est mihi taurus in ervo !
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.

Menalcas.

His certe neque amor caussa est : vix ossibus haerent.
Nescio quis, teneros oculus mihi fascinat agnos.

Damoetas.

Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tris pateat coeli spatium non amplius ulnas.

Menalcas.

Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores ; et Phyllida solus habeto.

Palaemon.

Non nostrum inter vos tantas componere litis :
Et vitula tu dignus, et hic ; et quisquis amores
Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri : sat prata biberunt.

ECLOGA IV.

P O L L I O.

Sicelides Musae, paullo majora canamus ;
Non omnis arbusta juvant humilesque myricae :

Si canimus silvas, silvae sint consule dignae.
Ultima Cumaei venit jam carminis aetas;
Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
Jam redit et Virgo; redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies coelo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc aevi, te consule, inibit,
Pollio; et incipient magni procedere menses:
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille deûm vitam accipiet, divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
Errantis hederas passim cum baccare, tellus
Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsae lacte domum referent distenta capellae
Ubera; nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.
At, simul heroum laudes et facta parentis
Jam legere et quae sit poteris cognoscere virtus;
Molli paullatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
Et durae quercus sudabunt roscida mella.

Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
Quae tentare Thetim ratibus, quae cingere muris
Oppida, quae jubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit aetas,
Cedet et ipse mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem;
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto;
Sponte sua sandyx pascentis vestiet agnos.
Talia saecla, suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum numine parcae.
 Aggredere o magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara deûm suboles, magnum Jovis incrementum!
Adspice convexo nutantem pondere mundum,
Terrasque, tractusque maris, coelumque profundum:
Adspice, venturo laetentur ut omnia saeclo.
O mihi tam longae maneat pars ultima vitae,
Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus; huic mater quamvis, atque huic pater
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo. [adsit,
Pan etiam, Arcadia mecum si judice certet,

Pan etiam Arcadia dicat se judice victum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe, parve puer: cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V.

DAPHNIS.

MENALCAS. MOPSUS.

Menalcas.

Cur non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare levis, ego dicere versus,
Hic corulis mixtas inter considimus ulmos?

Mopsus.

Tu major; tibi me est aequum parere, Menalca;
Sive sub incertas Zephyris mutantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: adspice, ut antrum
Silvestris raris sparsit labrusca racemis.

Menalcas.

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Mopsus.

Quid, si idem certet Phoebum superare canendo?

Menalcas.

Incipe, Mopse, prior; si quos aut Phyllidis ignes

Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe : pascentis servabit Tityrus haedos.

Mopsus.

Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
Experiar : tu deinde jubeto certet Amyntas.

Menalcas.

Lenta salix quantum pallenti cedit olivae,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis ;
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Mopsus.

Sed tu desine plura, puer ; successimus antro.
Exstinctum nymphae crudeli funere Daphnin
Flebant : vos, coruli, testes, et flumina, nymphis:
Quum, complexa sui corpus miserabile gnati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina ; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri silvaeque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subjungere tigris
Instituit ; Daphnis thiasos inducere Bacchi,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvae,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis ;
Tu decus omne tuis. Postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo ;

Grandia saepe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium et steriles nascuntur avenae:
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis:
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.

Menalcas.

Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale sopor fessis in gramine; quale, per aestum,
Dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo:
Nec calamis solum aequiparas, sed voce, magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen haec, quocumque modo, tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra;
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.

Mopsus.

An quidquam nobis tali sit munere majus?
Et puer ipse fuit cantari dignus; et ista
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.

Menalcas.

Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris silvas et cetera rura voluptas,
Panaque, pastoresque, tenet, Dryadasque puellas;
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis

Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi laetitia voces ad sidera jactant
Intonsi montes; ipsae jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: Deus, deus ille, Menalca!
Sis bonus o, felixque, tuis! en quatuor aras!
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo!
Pocula bina novo spumantia lacte quot annis,
Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi;
Et, multo inprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon;
Saltantis satyros imitabitur Alphesiboeus.
Haec tibi semper erunt, et quum sollennia vota
Reddemus nymphis, et quum lustrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae;
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quot annis
Agricolae facient: damnabis tu quoque votis.

Mopsus.

Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quae
Saxosas inter decurrunt flumina valles.

Menalcas.

Hac te nos fragili donabimus ante cicuta:
Haec nos, Formosum Corydon ardebat Alexin;

Haec eádem docuit, Cujum pecus ? an Meliboei ?

Mopsus.

At tu sume pedum, quod, me quum saepe rogaret,
Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque aere, Menalca.

ECLOGA VI.

SILENUS.

PRIMA Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit silvas habitare, Thalia.
Quum canerem reges et proelia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit : Pastorem, Tityre, pinguis
Pascere oportet ovis, deductum dicere carmen.
Nunc ego; namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella ;
Agrestem tenui meditabor arundine musam. [quis,
Non injussa cano. Si quis tamen haec quoque, si
Captus amore, leget ; te nostrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet : nec Phoebo gratior ulla est,
Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre jacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho :
Serta procul, tantum capiti delapsa, jacebant ;

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi (nam saepe senex spe carminis ambo
Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque supervenit, Aegle;
Aegle, Naïadum pulcherrima; jamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille, dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit:
Solvite me, pueri; satis est potuisse videri:
Carmina, quae vultis, cognoscite; carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
Tum vero in numerum faunosque ferasque videres
Ludere; tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phoebo gaudet Parnasia rupes;
Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animaeque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis;
Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
Coeperit, et rerum paullatim sumere formas;
Jamque novum terrae stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant submotis nubibus imbres;
Incipiant silvae quum primum surgere, quumque
Rara per ignotos errent animalia montis.
Hinc lapides Pyrrhae jactos, Saturnia regna,
Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, Hylan nautae quo fonte relictum
Clamassent, ut littus, Hyla! Hyla! omne sonaret;

Et, fortunatam si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaën nivei solatur amore juvenci.
Ah virgo infelix ! quae te dementia cepit ?
Proetides implerunt falsis mugitibus agros :
At non tam turpis pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
Et saepe in levi quaesisset cornua fronte.
Ah virgo infelix ! tu nunc in montibus erras :
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentis ruminat herbas; [Nymphae,
Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite,
Dictaeae Nymphae, nemorum jam claudite saltus,
Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia : forsitan illum,
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquae stabula ad Gortynia vaccae.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.
Tum Phaëthontiadas musco circumdat amarae
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina, Gallum
Aonas in montis ut duxerit una sororum ;
Utque viro Phoebi chorus assurrexerit omnis ;
Ut Linus haec illi, divino carmine pastor,
Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
Dixerit : Hos tibi dant calamos, en ! accipe, musae,
Ascraeo quos ante seni ; quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos :
His tibi Grynei nemoris dicatur origo ;

Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo.
Quid loquar, ut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
Ah ! timidos nautas canibus lacerasse marinis ;
Aut, ut mutatos Terei narraverit artus :
Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit ;
Quo cursu deserta petiverit, et quibus ante
Infelix sua tecta supervolitaverit alis ?
Omnia, quae, Phoebo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
Ille canit ; pulsae referunt ad sidera valles :
Cogere donec oves stabulis, numerumque referre,
Jussit et invito processit Vesper Olympo.

ECLOGA VII.

M E L I B O E U S.

MELIBOEUS. CORYDON. THYRSIS.

Meliboeus.

Forte sub arguta consederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum;
Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas ;
Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,

Et cantare pares, et respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat; atque ego Daphnin
Adspicio : ille, ubi me contra videt, Ocius, inquit,
Huc ades, o Meliboee ! caper tibi salvus, et haedi :
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
Huc ipsi potum venient per prata juvenci :
Hic viridis tenera praetexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida, ha-
Depulsos a lacte domi quae clauderet agnos: [bebam,
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo.
Coepere : alternos musae meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

Corydon.

Nymphae, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite ; proxima Phoebi
Versibus ille facit : aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

Thyrsis.

Pastores, hedera crescentem ornate poëtam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro :
Aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Corydon.

Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus

Et ramosa Micon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

Thyrsis.

Sinum lactis et haec te liba, Priape, quot annis
Exspectare sat est : custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus : at tu,
Si fetura gregem suppleverit, aureus esto.

Corydon.

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
Candidior cycnis, hedera formosior alba ;
Quum primum pasti repetent praesepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

Thyrsis.

Immo ego Sardoïs videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projecta vilior alga ;
Si mihi non haec lux toto jam longior anno est.
Ite domum, pasti, si quis pudor, ite, juvenci.

Corydon.

Muscosi fontes, et somno mollior herba,
Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite : jam venit aestas
Torrida ; jam laeto turgent in palmite gemmae.

Thyrsis.

Hic focus, et taedae pingues ; hic plurimus ignis
Semper, et assidua postes fuligine nigri :
Hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Corydon.

Stant et juniperi, et castaneae hirsutae ;
Strata jacent passim sua quaque sub arbore poma ;
Omnia nunc rident : at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.

Thyrsis.

Aret ager ; vitio moriens sitit aëris herba ;
Liber pampineas invidit collibus umbras :
Phyllidis adventu nostrae nemus omne virebit,
Jupiter et laeto descendet plurimus imbri.

Corydon.

Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
Formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo ;
Phyllis amat corulos : illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phoebi.

Thyrsis.

Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis :
Saepius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.

Meliboeus.

Haec memini, et victum frustra contendere Thyrsin.
Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA.

DAMON. ALPHESIBOEUS.

Pastorum musam Damonis et Alphesiboei,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantis, quorum stupefactae carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis musam dicemus et Alphesiboei.
Tu mihi seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis aequoris; en! erit umquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En! erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet: accipe jussis
Carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix coelo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba;
Incumbens tereti, Damon sic coepit, olivae:

Damon.

Nascere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum;
Conjugis indigno Nisae deceptus amore
Dum queror, et divos, quanquam nil testibus illis
Profeci, extrema, moriens, tamen alloquor hora.

Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
Semper habet: semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertis.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis; aevoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
O digno conjuncta viro! dum despicis omnis,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellae,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
Nec curare deûm credis mortalia quemquam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Sepibus in nostris parvam te roscida mala,
Dux ego vester eram, vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus;
Jam fragilis poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit Amor: duris in cotibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum, nec sanguinis, edunt.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Saevus Amor docuit gnatorum sanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:

Crudelis mater magis, an puer improbus ille ?
Improbus ille puer : crudelis tu quoque mater.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc et ovis ultro fugiat lupus ; aurea durae
Mala ferant quercus ; narcisso floreat alnus ;
Pinguia corticibus sudent electra myricae ;
Certent et cycnis ululae ; sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare. Vivite, silvae !
Praeceps aërii specula de montis in undas
Deferar : extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Maenalios, jam desine, tibia, versus. [boeus,
Haec Damon : vos, quae responderit Alphesi-
Dicite, Pierides ; non omnia possumus omnes.

Alphesiboeus.

Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta,
Verbenasque adole pinguis, et mascula tura ;
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus : nihil hic, nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel coelo possunt deducere Lunam :
Carminibus Circe socios mutavit Ulixi :
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Terna tibi haec primum, triplici diversa colore,
Licia circumdo, terque haec altaria circum
Effigiem duco : numero deus impare gaudet.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo; et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Limus ut hic durescit, et haec ut cera liquescit,
Uno eodemque igni; sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragilis incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin, qualis, quum, fessa juvencum
Per nemora atque altos quaerendo, bucula, lucos,
Propter aquae rivum viridi procumbit in ulva,
Perdita, nec serae meminit decedere nocti;
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui; quae nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando: debent haec pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque haec Ponto mihi lecta venena,
Ipse dedit Moeris: nascuntur plurima Ponto.
His ego saepe lupum fieri, et se condere silvis,
Moerin, saepe animas imis excire sepulcris,
Atque satas alio vidi traducere messis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Fer cineres, Amarylli, foras; rivoque fluenti
Transque caput jace, nec respexeris: his ego Daphnin
Aggrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Adspice! corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit!
Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

ECLOGA IX.

MOERIS.

LYCIDAS. MOERIS.

Lycidas.

Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?

Moeris.

O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
Quod numquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret, Haec mea sunt; veteres, migrate, coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat,
Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos.

Lycidas.

Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo, [fagos,
Usque ad aquam, et veteres, jam fracta cacumina,
Omnia carminibus vestrum servâsse Menalcan.

Moeris.

Audieras, et fama fuit: sed carmina tantum

Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod, nisi me quacumque novas incidere litis
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Moeris, nec viveret ipse Menalcas.

Lycidas.

Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu, tua
Paene simul tecum solatia rapta, Menalca! [nobis
Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontis induceret umbra?
Vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Quum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras?
Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas;
Et potum pastas age, Tityre; et, inter agendum,
Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.

Moeris.

Immo haec, quae Varo nec dum perfecta canebat?
Vare, tuum nomen, superet modo Mantua nobis,
Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae!
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.

Lycidas.

Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos;
Sic cytiso pastae distendant ubera vaccae:
Incipe, si quid habes. Et me fecere poetam
Pierides; sunt et mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Vario videor nec dicere Cinna
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

Moeris.

Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
Si valeam meminisse ; neque est ignobile carmen.
Huc ades, o Galatea ! quis est nam ludus in undis ?
Hic ver purpureum : varios hic flumina circum
Fundit humus flores : hic candida populus antro
Imminet, et lentae texunt umbracula vites.
Huc ades : insani feriant sine littora fluctus.

Lycidas.

Quid, quae te pura solum sub nocte canentem
Audieram ? numeros memini, si verba tenerem.

Moeris.

Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus ?
Ecce ! Dionaei processit Caesaris astrum ;
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, et quo
Ducerét apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros ; carpent tua poma nepotes.—
Omnia fert aetas, animum quoque. Saepe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles :
Nunc oblita mihi tot carmina. Vox quoque Moerin
Jam fugit ipsa : lupi Moerin videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas.

Lycidas.

Caussando nostros in longum ducis amores :
Et nunc omne tibi stratum silet aequor ; et omnes,
Adspice, ventosi ceciderunt murmuris aurae.
Hinc adeo media est nobis via ; namque sepulcrum
Incipit apparere Bianoris : hic, ubi densas

Agricolae stringunt frondes, hic, Moeri, canamus;
Hic haedos depone; tamen veniemus in urbem:
Aut, si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque, minus via laedat, eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.

Moeris.

Desine plura, puer; et, quod nunc instat, agamus:
Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X.

GALLUS.

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, quum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.
Incipe: sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simae virgulta capellae.
Non canimus surdis: respondent omnia silvae.

Quae nemora, aut qui vos saltus habuere, puellae
Naïdes, indigno quum Gallus amore periret?
Nam neque Parnasi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aonie Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricae:

Pinifer illum etiam, sola sub rupe jacentem,
Maenalus, et gelidi fleverunt saxa Lycaei.
Stant et oves circum ; nostri nec poenitet illas ;
Nec te poeniteat pecoris, divine poeta :
Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit et upilio ; tardi venere bubulci ;
Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, Unde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo:
Galle, quid insanis ? inquit : tua cura, Lycoris
Perque nives alium, perque horrida castra, secuta est.
Venit et agresti capitis Silvanus honore,
Florentes ferulas et grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiae venit ; quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus ? inquit : Amor non talia curat :
Nec lacrimis crudelis Amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellae.
Tristis at ille, Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus haec vestris, soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores !
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturae vinitor uvae !
Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigrae violae sunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite jaceret :
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.

Hic gelidi fontes ; hic mollia prata, Lycori ;
Hic nemus ; hic ipso tecum consumerer aevo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque adversos detinet hostis.
Tu procul a patria (nec sit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura ! nives, et frigora Rheni,
Me sine sola vides. Ah te ne frigora laedant !
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas !
Ibo, et, Chalcidico quae sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est in silvis, inter spelaea ferarum,
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus : crescent illae ; crescetis, amores.
Interea mixtis lustrabo Maenala Nymphis,
Aut acres venabor apros : non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucosque sonantis
Ire ; libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula : tamquam haec sint nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, nec carmina nobis
Ipsa placent : ipsae, rursum concedite, silvae.
Non illum nostri possunt mutare labores :
Nec, si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosae ;
Nec, si, quum moriens alta liber aret in ulmo,
Aethiopum versemus ovis sub sidere Cancri.
Omnia vincit Amor : et nos cedamus Amori.

Haec sat erit, divae, vestrum cecinisse poëtam,
Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides: vos haec facietis maxima Gallo;
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra;
Juniperi gravis umbra: nocent et frugibus umbrae.
Ite domum, saturae, venit Hesperus, ite capellae.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER I.

QUID faciat laetas segetes, quo sidere terram
Vertere, Maecenas, ulmisque adjungere vites,
Conveniat; quae cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: apibus quanta experientia parcis:
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
Lumina! labentem coelo quae ducitis annum:
Liber, et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis;
Et vos, agrestum praesentia numina, Fauni,
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae:
Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune! et cultor nemorum, cui pinguia Ceae
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycaei,
Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala curae,
Adsis, o Tegeaee! favens; oleaeque, Minerva,
Inventrix; uncique, puer, monstrator aratri;

Et, teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum :
Dìque deaeque omnes, studium quibus arva tueri;
Quique novas alitis non ullo semine fruges,
Quique satis largum coelo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
Concilia, incertum est ; urbisne invisere, Caesar,
Terrarumque velis curam, et maximus orbis
Auctorem frugum tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto ;
An deus immensi venias maris, ac tua nautae
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis :
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis
Panditur : ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpios, et coeli justa plus parte reliquit :
Quidquid eris ; nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
Quamvis Elysios miretur Graecia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem ;
Da facilem cursum, atque audacibus adnue coeptis ;
Ignarosque viae, mecum miseratus agrestis,
Ingredere, et votis jam nunc adsuesce vocari.

Vere novo, gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit,
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari

Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit :
Illius immensae ruperunt horrea messes.
At prius, ignotum ferro quam scindimus aequor,
Ventos et varium coeli praediscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum ;
Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvae ;
Arboreï fetus alibi, atque injussa virescunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabaei ;
At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum ?
Continuo has leges, aeternaque foedera, certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terrae
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque jacentis
Pulverulenta coquat maturis solibus aestas.
At, si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco :
Illic, officiant laetis ne frugibus herbae ;
Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
  Alternis idem tonsas cessare novalis,
Et segnem patiere situ durescere campum.
Aut ibi flava seres, mutato sidere, farra,
Unde prius laetum siliqua quassante legumen,
Aut tenuis fetus viciae, tristisque lupini

Sustuleris fragiles calamos silvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenae;
Urunt Lethaeo perfusa papavera somno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola; neve
Effetos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva:
Nec nulla interea est inaratae gratia terrae.
Saepe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires, et pabula terrae
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
Seu pluris calor ille vias et caeca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas;
Seu durat magis, et venas adstringit hiantis,
Ne tenues pluviae, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertis,
Vimineasque trahit crates, juvat arva; neque illum
Flava Ceres alto nequidquam spectat Olympo:
Et qui, proscisso quae suscitat aequore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
Agricolae; hiberno laetissima pulvere farra,
Laetus ager: nullo tantum se Mysia cultu
Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messis.

Quid dicam, jacto qui semine comminus arva
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenae,
Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentis;
Et, quum exustus ager morientibus aestuat herbis,
Ecce! supercilio clivosi tramitis undam
Elicit? illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Quum primum sulcos aequant sata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Praesertim, incertis si mensibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo;
Unde cavae tepido sudant humore lacunae. [labores
Nec tamen, haec quum sint hominumque boumque
Versando terram experti, nihil improbus anser,
Strymoniaeque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
Ante Jovem nulli subigebant arva coloni;
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quaerebant; ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Praedarique lupos jussit, pontumque moveri;
Mellaque decussit foliis, ignemque removit,

Et, passim rivis currentia, vina repressit :
Ut varios usus meditando extunderet artis
Paullatim, et sulcis frumenti quaereret herbam ;
Ut, silicis venis abstrusum, excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas :
Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere visco,
Inventum, et magnos canibus circumdare saltus :
Atque alius latum funda jam verberat amnem ;
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutae lamina serrae,
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variae venere artes : labor omnia vicit
Improbus, et duris urguens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
Instituit, quum jam glandes atque arbuta sacrae
Deficerent silvae, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus ; ut mala culmos
Esset robigo, segnisque horreret in arvis
Carduus : intereunt segetes ; subit aspera silva,
Lappaeque tribulique ; interque nitentia culta
Infelix lolium et steriles dominantur avenae.

Quod, nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem ;
Heu ! magnum alterius frustra spectabis acervum,
Concussaque famem in silvis solabere quercu.

Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma,
Quîs sine nec potuere seri, nec surgere, messes :
Vomis, et inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleusinae matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheaeque, et iniquo pondere rastri ;
Virgea praeterea Celei vilisque supellex,
Arbuteae crates ; et mystica vannus Iacchi :
Omnia quae multo ante memor provisa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in silvis magna vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri :
Huic a stirpe, pedes, temo, protentus in octo ;
Binae aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Caeditur et tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quae currus a tergo torqueat imos ;
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum praecepta referre ;
Ni refugis, tenuisque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro,
Et vertenda manu, et creta solidanda tenaci :
Ne subeant herbae, neu pulvere victa fatiscat ;
Tum variae illudant pestes. Saepe exiguus mus
Sub terris posuitque domos atque horrea fecit ;
Aut oculis capti fodere cubilia talpae ;
Inventusque cavis bufo, et quae plurima terrae
Monstra ferunt ; populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectae.
Contemplator item, quum se nux plurima silvis

Induet in florem, et ramos curvabit olentis.
Si superant fetus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore :
At, si luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequidquam pinguis palea teret area culmos.
  Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius et nigra perfundere amurca ;
Grandior ut fetus siliquis fallacibus esset,
Et quamvis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, et multo spectata labore,
Degenerare tamen ; ni vis humana quotannis
Maxima·quaeque manu legeret : sic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro sublapsa referri ;
Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia forte remisit,
Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.
  Praeterea, tam sunt Arcturi sidera nobis,
Haedorumque dies servandi, et lucidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem,
Exercete viri tauros ; serite hordea campis
Usque sub extremum brumae intractabilis imbrem.
Nec non et lini segetem, et Cereale papaver, [tris ;
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere ara-
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio : tum te quoque, Medica, putres

Accipiunt sulci, et milio venit annua cura ;
Candidus auratis aperit quum cornibus annum
Taurus, et adverso cedens Canis occidit astro.
At, si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis ;
Ante tibi Eoae Atlantides abscondantur,
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Invitae properes anni spem credere terrae.
Multi ante occasum Maiae coepere : sed illos
Exspectata seges vanis elusit aristis.
Si vero viciamque seres, vilemque faselum,
Nec Pelusiacae curam adspernabere lentis ;
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes :
Incipe, et ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco, certis dimensum partibus, orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
Quinque tenent coelum zonae : quarum una corusco
Semper sole rubens, et torrida semper ab igni ;
Quam circum extremae dextra laevaque trahuntur,
Caerulea glacie concretae atque imbribus atris.
Has inter mediamque duae, mortalibus aegris
Munere concessae divom : via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhipaeasque arduus arcis
Consurgit, premitur Libyae devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis : at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.

Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
Circum perque duas, in morem fluminis, Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingui.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
Semper, et obtenta densantur nocte tenebrae :
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit ;
Nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio praediscere coelo
Possumus, hinc messisque diem, tempusque serendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat ; quando armatas deducere classis,
Aut tempestivam silvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
Temporibusque parem diversis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa, forent quae mox coelo properanda sereno,
Maturare datur : durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem ; cavat arbore lintres ;
Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornis,
Atque Amerina parant lentae retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga ;
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quaedam exercere diebus
Fas et jura sinunt : rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti praetendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Saepe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis; lapidemque, revertens,
Incusum, aut atrae massam picis, urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
Eumenidesque satae: tum partu Terra nefando
Coeumque Iapetumque creat, saevumque Typhöea,
Et conjuratos coelum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossae frondosum involvere Olympum:
Ter pater exstructos disjecit fulmine montis.
Septima post decimam felix, et ponere vitem,
Et prensos domitare boves, et licia telae
Addere: nona fugae melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
Aut quum sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius stipulae, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto:
Interea, longum cantu solata laborem,
Arguto conjunx percurrit pectine telas;
Aut dulcis musti Volcano decoquit humorem,
Et foliis undam trepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur aestu;
Et medio tostas aestu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus: hiems ignava colono.

Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur,
Mutuaque inter se laeti convivia curant.
Invitat genialis hiems, curasque resolvit:
Ceu, pressae quum jam portum tetigere carinae,
Puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;
Tum gruibus pedicas, et retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores; tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundae:
Quum nix alta jacet, glaciem quum flumina trudunt.
Quid tempestates auctumni et sidera dicam?
Atque, ubi jam breviorque dies et mollior aestas,
Quae vigilanda viris? vel, quum ruit imbriferum ver,
Spicea jam campis quum messis inhorruit, et quum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Saepe ego, quum flavis messorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere proelia vidi;
Quae gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem stipulasque volantis.
Saepe etiam immensum coelo venit agmen aquarum,
Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectae ex alto nubes: ruit arduus aether,
Et pluvia ingenti sata laeta boumque labores
Diluit; implentur fossae, et cava flumina crescunt
Cum sonitu; fervetque fretis spirantibus aequor.

Ipse Pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra : quo maxima motu
Terra tremit ; fugere ferae ; et mortalia corda
Per gentes humilis stravit pavor : ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia, telo
Dejicit ; ingeminant austri et densissimus imber ;
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.
Hoc metuens, coeli menses et sidera serva ;
Frigida Saturni sese quo stella receptet ;
Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnae
Sacra refer Cereri, laetis operatus in herbis,
Extremae sub casum hiemis, jam vere sereno.
Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina ;
Tunc somni dulces densaeque in montibus umbrae.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret :
Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat hostia fruges ;
Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta : neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, et carmina dicat.
Atque, haec ut certis possimus discere signis,
Aestusque, pluviasque, et agentis frigora ventos ;
Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret :
Quo signo caderent austri ; quid saepe videntes,
Agricolae propius stabulis armenta tenerent.

Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut resonantia longe
Littora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis:
Quum medio celeres revolant ex aequore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora; quumque marinae
In sicco ludunt fulicae, notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Saepe etiam stellas, vento impendente, videbis
Praecipites coelo labi, noctisque per umbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus;
Saepe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut summa nantis in aqua colludere plumas.
At, Boreae de parte trucis quum fulminat, et quum
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Numquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
Aëriae fugere grues; aut bucula, coelum
Suspiciens, patulis captavit naribus auras;
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,
Et veterem in limo ranae cecinere querelam.
Saepius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter; et bibit ingens
Arcus; et, e pastu decedens agmine magno,
Corvorum increpuit densis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quae Asia circum

Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellae
Nescivere hiemem, testa quum ardente viderent
Scintillare oleum, et putris concrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles et aperta serena
Prospicere, et certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur;
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
Tenuia nec lanae per coelum vellera ferri:
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectae Thetidi alcyones; non ore solutos
Immundi meminere sues jactare maniplos.
At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt;
Solis, et, occasum servans de culmine summo,
Nequidquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo.
Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
Ecce! inimicus atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat aethera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant; et saepe cubilibus altis,

Nescio qua praeter solitum dulcedine laeti,
Inter se foliis strepitant : juvat, imbribus actis,
Progeniem parvam dulcisque revisere nidos.
Haud, equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major :
Verum, ubi tempestas et coeli mobilis humor
Mutavere vias, et Jupiter uvidus austris
Densat, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt : hinc ille avium concentus in agris,
Et laetae pecudes, et ovantes gutture corvi.
 Si vero Solem ad rapidum, lunasque, sequentis
Ordine, respicies ; numquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
Luna, revertentes quum primum colligit ignis,
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber :
At, si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit : vento semper rubet aurea Phoebe.
Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
Pura, neque obtusis per coelum cornibus ibit ;
Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt,
Votaque servati solvent in littore nautae
Glauco, et Panopeae, et Inoo Melicertae.
 Sol quoque, et exoriens, et quum se condet in undas,
Signa dabit : Solem certissima signa sequuntur,

Et quae mane refert, et quae surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum,
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe ;
Suspecti tibi sint imbres : namque urguet ab alto
Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile ;
Heu ! male tum mitis defendet pampinus uvas :
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso quum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis ; nam saepe videmus
Ipsius in voltu varios errare colores.
Caeruleus pluviam denunciat, igneus Euros :
Sin maculae incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere. non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At, si, quum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit ; frustra terrebere nimbis,
Et claro silvas cernes aquilone moveri.
Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit : Solem quis dicere falsum
Audeat ? Ille etiam caecos instare tumultus
Saepe monet, fraudemque et operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Caesare Romam ;
Quum caput obscura nitidum ferrugine texit,

Impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, et aequora
Obscenique canes, importunaeque volucres [ponti,
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa!
Armorum sonitum toto Germania coelo
Audiit: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos volgo exaudita silentis
Ingens; et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis; pecudesque loquutae,
Infandum! sistunt amnes, terraeque dehiscunt;
Et moestum illacrimat templis ebur, aeraque sudant.
Proluit, insano contorquens vertice, silvas
Fluviorum rex, Eridanus, camposque per omnis
Cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibrae apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit, et altae
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
Non alias coelo ceciderunt plura sereno
Fulgura; nec diri toties arsere cometae.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet, quum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra robigine pila,

Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Di patrii, Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
Quae Tuscum Tiberim et Romana palatia servas,
Hunc saltem everso juvenem succurrere saeclo
Ne prohibete! Satis jam pridem sanguine nostro
Laomedonteae luimus perjuria Trojae.
Jam pridem nobis coeli te regia, Caesar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos:
Quippe ubi fas versum atque nefas; tot bella per orbem,
Tam multae scelerum facies; non ullus aratro
Dignus honos; squalent abductis arva colonis,
Et curvae rigidum falces conflantur in ensem;
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
Vicinae ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt; saevit toto Mars impius orbe:
Ut, quum carceribus sese effudere quadrigae,
Addunt in spatia, et, frustra retinacula tendens,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER II.

Hactenus arvorum cultus et sidera coeli ;
Nunc te, Bacche, canam, necnon silvestria tecum
Virgulta, et prolem tarde crescentis olivae.
Huc, pater o Lenaee ! tuis hic omnia plena
Muneribus ; tibi pampineo gravidus auctumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris ;
Huc, pater o Lenaee ! veni ; nudataque musto
Tingue novo mecum dereptis crura cothurnis.
  Principio, arboribus varia est natura creandis.
Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipsae
Sponte sua veniunt, camposque et flumina late
Curva tenent : ut molle siler, lentaeque genestae,
Populus, et glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine : ut altae
Castaneae, nemorumque Jovi quae maxima frondet
Aesculus, atque, habitae Graiis oracula, quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva ;

Ut cerasis ulmisque: etiam Parnasia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos Natura modos primum dedit: his genus omne
Silvarum, fruticumque, viret, nemorumque sacrorum.
  Sunt alii, quos ipse via sibi reperit usus.
Hic plantas, tenero abscindens de corpore matrum,
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes et acuto robore vallos:
Silvarumque aliae pressos propaginis arcus
Exspectant, et viva sua plantaria terra:
Nil radicis egent aliae, summumque putator
Haud dubitat terrae referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus sectis, mirabile dictu!
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et saepe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.
  Quare agite, o proprios generatim discite cultus,
Agricolae! fructusque feros mollite colendo;
Neu segnes jaceant terrae. Juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus! o famae merito pars maxima nostrae,
Maecenas! pelagoque volens da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;
Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, et primi lege littoris oram;
In manibus terrae: non hic te carmine ficto,

Atque per ambages et longa exorsa, tenebo.
Sponte sua quae se tollunt in luminis auras,
Infecunda quidem, sed laeta et fortia, surgunt:
Quippe solo natura subest Tamen haec quoque si
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis, [quis
Exuerint silvestrem animum; cultuque frequenti
In quascunque voces artis haud tarda sequentur.
Nec non et sterilis, quae stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altae frondes et rami matris opacant,
Crescentique adimunt fetus, uruntque ferentem.
Jam, quae seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram;
Pomaque degenerant succos oblitâ priores,
Et turpis avibus praedam fert uva racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus; et omnes
Cogendae in sulcum, ac multa mercede domandae.
Sed truncis oleae melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiae de robore myrtus.
Plantis et durae coruli nascuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeaeque arbos umbrosa coronae,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida;
Et steriles platani malos gessere valentis:
Castaneae fagus, ornusque incanuit albo
Flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.

Nam, qua se medio trudunt de cortice gemmae,
Et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
Plantae immittuntur: nec longum tempus, et ingens
Exiit ad coelum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondis et non sua poma.
Praeterea, genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, neque Idaeis cyparissis:
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivae,
Orchades, et radii, et amara pausia bacca;
Pomaque, et Alcinoi silvae: nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris, gravibusque volemis:
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiae vites; sunt et Mareotides albae;
Pinguibus hae terris habiles, levioribus illae;
Et passo Psithia utilior; tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureae, preciaeque; et—quo te carmine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt et Aminaeae vites, firmissima vina,
Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanaeus;
Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, dis et mensis accepta secundis,

Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
Sed neque, quam multae species, nec, nomina quae sint,
Est numerus; neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem
Discere quam multae Zephyro turbentur arenae;
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni:
Littora myrtetis laetissima: denique apertos
Bacchus amat collis, aquilonem et frigora taxi.
Adspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos;
Divisae arboribus patriae: sola India nigrum
Fert ebenum; solis est turea virga Sabaeis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos, Oceano propior, gerit India lucos,
Extremi sinus orbis? ubi aëra vincere summum
Arboris haud ullae jactu potuere sagittae:
Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris.
Media fert tristes succos tardumque saporem
Felicis mali; quo non praesentius ullum,
Pocula si quando saevae infecere novercae,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba,

Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro ;
Et, si non alium late jactaret odorem,
Laurus erat : folia haud ullis labentia ventis ;
Flos ad prima tenax : animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum, silvae ditissima, terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae certent ; non Bactra neque Indi,
Totaque turiferis Panchaïa pinguis arenis.
Haec loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere, satis immanis dentibus hydri ;
Nec galeis densisque virûm seges horruit hastis :
Sed gravidae fruges et Bacchi Massicus humor
Implevere ; tenent oleae armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert :
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima, taurus,
Victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus aestas ;
Bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbor.
At rabidae tigres absunt, et saeva leonum
Semina ; nec miseros fallunt aconita legentis ;
Nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbis, operumque laborem,
Tot congesta manu praeruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos subterlabentia muros,

An mare, quod supra, memorem, quodque alluit in-
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque, [fra?
Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus aequor,
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernis?
Haec eadem argenti rivos aerisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Haec genus acre virûm, Marsos, pubemque Sabellam,
Adsuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos,
Extulit; haec Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello, et te, maxime Caesar,
Qui nunc, extremis Asiae jam victor in oris,
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus!
Magna virûm: tibi res antiquae laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontis,
Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arvorum ingeniis; quae robora cuique,
Quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrae, collesque maligni,
Tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivae:
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, et strati baccis silvestribus agri.
At, quae pinguis, humus, dulcique uligine laeta,
Quique frequens herbis et fertilis ubere campus;

Qualem saepe cava montis convalle solemus
Dispicere, (huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum) quique editus austro,
Et filicem curvis invisam pascit aratris;
Hic tibi praevalidas olim multoque fluentis
Sufficiet Baccho vitis: hic fertilis uvae;
Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulosque tueri,
Aut fetus ovium, aut urentis culta capellas;
Saltus, et saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niveos herboso flumine cycnos:
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;
Et, quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum, (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex aequore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra juvencis:
Aut, unde iratus silvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illae altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humilis apibus casias roremque ministrat;

Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
Creta, negant alios aeque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas praebere latebras.
Quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucris,
Et bibit humorem, et, quum vult, ex se ipsa remittit;
Quaeque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie et salsa laedit robigine ferrum:
Illa tibi laetis intexet vitibus ulmos;
Illa ferax oleo est; illam experiere colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Vesevo
Ora jugo, et vacuis Clanius non aequus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, di-
Rara sit, an supra morem si densa requiras; [cam.
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, et pedibus summas aequabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis
Aptius, uber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager; glebas cunctantis crassaque terga
Exspecta, et validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus et quae perhibetur amara,
Frugibus infelix, (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat)
Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos,

Colaque prelorum fumosis deripe tectis ;
Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus undae,
Ad plenum calcentur : aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae ;
At sapor indicium faciet manifestus, et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
Discimus : haud umquam manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida majores herbas alit, ipsaque justo
Laetior : ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se praevalidam primis ostendat aristis !
Quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit ;
Quaeque levis. Promtum est oculis praediscere nigram,
Et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus
Difficile est : piceae tantum taxique nocentes
Interdum, aut hederae pandunt vestigia nigrae.
His animadversis, terram multo ante memento
Excoquere, et magnos scrobibus concidere montis ;
Ante supinatas aquiloni ostendere glebas,
Quam laetum infodias vitis genus. Optima putri
Arva solo : id venti curant, gelidaeque pruinae,
Et labefacta movens robustus jugera fossor.
At, si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus seges, et quo mox digesta feratur ;
Mutatam ignorent subito ne semina matrem.

Quin etiam coeli regionem in cortice signant ;
Ut, quo quaeque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quae terga obverterit axi,
Restituant : adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
Quaere prius. Si pinguis agros metabere campi,
Densa sere ; in denso non segnior ubere Bacchus :
Sin tumulis acclive solum collisque supinos ;
Indulge ordinibus. Nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto via limite quadret.
Ut saepe, ingenti bello quum longa cohortis
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
Directaeque acies, ac late fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis :
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
Non animum modo uti pascat prospectus inanem ;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus aequas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan et, scrobibus quae sint fastigia, quaeras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco :
Altior ac penitus terrae defigitur arbos ;
Aesculus in primis, quae, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt ; immota manet, multosque nepotes,
Multa virûm volvens durando saecula, vincit :
Tum, fortis late ramos et brachia tendens

Huc illuc, media ipsa, ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem ;
Neve inter vites corulum sere ; neve flagella
Summa pete, aut summa destringe ex arbore plantas ;
Tantus amor terrae ! neu ferro laede retuso
Semina ; neve oleae silvestris insere truncos :
Nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim, pingui primum sub cortice tectus,
Robora comprendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem coelo sonitum dedit ; inde sequutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad coelum, picea crassus caligine, nubem :
Praesertim si tempestas a vertice silvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a stirpe valent, caesaeque reverti
Possunt, atque ima similes revirescere terra :
Infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem, Borea rigidam spirante, moveri.
Rura gelu tum claudit hiems ; nec, semine jacto,
Concretam patitur radicem adfigere terrae.
Optima vinetis satio, quum vere rubenti
Candida venit avis longis invisa colubris ;
Prima vel auctumni sub frigora, quum rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis, jam praeterit aestas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis :
Vere tument terrae, et genitalia semina poscunt.

Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether
Conjugis in gremium laetae descendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fetus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus;
Parturit almus ager; Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus; superat tener omnibus humor;
Inque novos soles audent se germina tuto
Credere: nec metuit surgentis pampinus Austros,
Aut actum coelo magnis Aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas, et frondis explicat omnis.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem,
Crediderim: ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri;
Quum primae lucem pecudes hausere, virûmque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissaeque ferae silvis, et sidera coelo.
Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet coeli indulgentia terras. [agros,
Quod superest, quaecumque premes virgulta per
Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut squalentis infode conchas;
Inter enim labentur aquae, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata. Jamque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testae,
Urguerent: hoc effusos munimen ad imbris;

Hoc, ubi hiulca siti findit canis aestifer arva.
Seminibus positis, superest deducere terram
Saepius ad capita, et duros jactare bidentis ;
Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa
Flectere luctantis inter vineta juvencos :
Tum levis calamos, et rasae hastilia virgae,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornis ;
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos,
Adsuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adolescit frondibus aetas,
Parcendum teneris : et, dum se laetus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda ; sed uncis
Carpendae manibus frondes, interque legendae.
Inde, ubi jam validis amplexae stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde ;
Ante reformidant ferrum : tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compesce fluentis.
Texendae sepes etiam, et pecus omne tenendum ;
Praecipue, dum frons tenera imprudensque laborum :
Cui, super indignas hiemes solemque potentem,
Silvestres uri assidue capreaeque sequaces
Illudunt ; pascuntur oves avidaeque juvencae.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

Caeditur, et veteres ineunt proscenia ludi;
Praemiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesîdae posuere, atque inter pocula laeti
Mollibus in pratis unctos saluere per utres.
Nec non Ausonii, Troja gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt, risuque soluto;
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis;
Et te, Bacche, vocant per carmina laeta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu;
Complentur vallesque cavae saltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque et liba feremus;
Et, ductus cornu, stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter, [tannis
Cui numquam exhausti satis est: namque omne quo-
Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Aeternum frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim, seras posuit quum vinea frondis,
Frigidus et silvis aquilo decussit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato

Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;
Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra;
Bis segetem densis obducunt sentibus herbae:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura:
Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
Vimina per silvam, et ripis fluvialis arundo
Caeditur, incultique exercet cura salicti.
Jam vinctae vites; jam falcem arbusta reponunt;
Jam canit extremos effetus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus;
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
  Contra, non ulla est oleis cultura; neque illae
Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
Quum semel haeserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, quum dente recluditur unco,
Sufficit humorem; et gravidas, quum vomere, fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
  Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostrae.
  Nec minus interea fetu nemus omne gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid majora sequar? salices humilesque genestae,
Aut illae pecori frondem, aut pastoribus umbras,
Sufficiunt; sepemque satis, et pabula melli.

Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naryciaeque picis lucos: juvat arva videre
Non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae,
Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
Dant alios aliae fetus; dant utile lignum,
Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris,
Agricolae, et pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fecundae, frondibus ulmi;
At myrtus validis hastilibus, et, bona bello,
Cornus; Ituraeos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliae leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
Missa Pado: nec non et apes examina condunt
Corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alveo.
Quid memorandum aeque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam caussas dedit: ille furentis
Centauros leto domuit, Rhoetumque, Pholumque,
Et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit aedibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestis, Ephyreïaque aera;

Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi :
At secura quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum ; at latis otia fundis,
Speluncae, vivique lacus ; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt : illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque adsueta, juventus ;
Sacra deûm, sanctique patres : extrema per illos
Justitia, excedens terris, vestigia fecit.
Me vero primum, dulces ante omnia, Musae,
Quarum sacra fero, ingenti percussus amore,
Accipiunt, coelique vias et sidera monstrent ;
Defectus solis varios, lunaeque labores ;
Unde tremor terris ; qua vi maria alta tumescant
Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant ;
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturae accedere partes,
Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis ;
Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes :
Flumina amem silvasque inglorius. O, ubi campi,
Spercheosque, et, virginibus bacchata Lacaenis,
Taygeta ! o, qui me gelidis in vallibus Haemi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra !
Felix, qui potuit rerum cognoscere caussas ;
Atque metus omnis, et inexorabile fatum,
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari !

Fortunatus et ille, deos qui novit agrestis,
Panaque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores!
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans discordia fratres,
Aut conjurato descendens Dacus ab Histro;
Non res Romanae, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit; nec ferrea jura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque
In ferrum; penetrant aulas et limina regum:
Hic petit excidiis urbem miserosque Penatis,
Ut gemma bibat, et Sarrano indormiat ostro:
Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet attonitus Rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque
Corripuit. Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsilioque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quaerunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor; hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet; hinc armenta boum, meritosque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi;
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande sues laeti redeunt; dant arbuta silvae;

Et varios ponit fetus auctumnus ; et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati ;
Casta pudicitiam servat domus ; ubera vaccae
Lactea demittunt ; pinguesque in gramine laeto
Inter se adversis luctantur cornibus haedi.
Ipse dies agitat festos ; fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
Te, libans, Lenaee, vocat ; pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo ;
Corporaque agresti nudant praedura palaestra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini ;
Hanc Remus et frater : sic fortis Etruria crevit ;
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictaei regis, et ante
Impia quam caesis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus aequor ;
Et jam tempus equûm fumantia solvere colla.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER III.

Te quoque, magna Pales, et te, memorande, canemus,
Pastor ab Amphryso; vos, silvae amnesque Lycaei.
Cetera, quae vacuas tenuissent carmine mentis,
Omnia jam volgata: quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice musas:
Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas;
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenera praetexit arundine ripas.
In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Graecia cestu.

Ipse, caput tonsae foliis ornatus olivae,
Dona feram. Jam nunc sollemnis ducere pompas
Ad delubra juvat caesosque videre juvencos;
Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulaea Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;
Atque hic undantem bello magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentis aere columnas.
Addam urbis Asiae domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropaea,
Bisque triumphatas utroque ab littore gentis.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissaeque ab Jove gentis
Nomina, Trosque parens, et Trojae Cynthius auctor.
Invidia infelix furias, amnemque severum
Cocyti, metuet, tortosque Ixionis anguis
Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.
  Interea Dryadum silvas, saltusque sequamur
Intactos, tua, Maecenas haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat. En! age, segnis
Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithaeron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Caesaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.

Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,
Pascit equos; seu quis fortis ad aratra juvencos;
Corpora praecipue matrum legat. Optima torvae
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent:
Tum longo nullus lateri modus; omnia magna,
Pes etiam, et camuris hirtae sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
Aut juga detrectans; interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior; quaeque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Aetas Lucinam justosque pati hymenaeos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
Cetera nec feturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum laeta juventas,
Solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus;
Et labor, et durae rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis:
Semper enim refice; ac, ne post amissa requiras,
Anteveni, et subolem armento sortire quotannis.
Nec non et pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
Praecipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit.

Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces,
Audet, et ignoto sese committere ponti ;
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga ;
Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices, glaucique : color deterrimus albis,
Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit ; micat auribus et tremit artus ;
Collectumque fremens volvit sub naribus ignem :
Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina ; cavatque
Tellurem et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis, Amyclaei domitus Pollucis habenis,
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poetae,
Martis equi bijuges, et magni currus Achilli :
Talis et ipse jubam cervice effudit equina,
Conjugis adventu pernix, Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto. [nior annis,
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam seg-
Deficit, abde domo ; nec turpi ignosce senectae.
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit ; et, si quando ad proelia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos aevumque notabis
Praecipue ; hinc alias artis, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides, quum praecipiti certamine campum
Corripuere ruuntque effusi carcere currus ;

Quum spes arrectae juvenum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans? illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati sublime, videntur
Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
Nec mora, nec requies; at fulvae nimbus arenae
Tollitur; humescunt spumis flatuque sequentum:
Tantus amor laudum, tantae est victoria curae!
Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
Jungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere,
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
Aequus uterque labor: aeque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, et cursibus acrem;
Quamvis saepe fuga versos ille egerit hostis,
Et patriam Epirum referat, fortisque Mycenas,
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis, instant sub tempus, et omnis
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, et pecori dixere maritum;
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes;
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondisque negant, et fontibus arcent.
Saepe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,

Quum graviter tunsis gemit area frugibus, et quum
Surgentem ad Zephyrum paleae jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertis ;
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum,
Incipit. Exactis gravidae quum mensibus errant,
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam, sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, et plena secundum
Flumina ; muscus ubi, et viridissima gramine ripa :
Speluncaeque tegant, et saxea procubet umbra.
Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem,
Plurimus, Alburnum, volitans, quoi nomen asilo
Romanum est, oestrum Graii vertere vocantes ;
Asper, acerba sonans ; quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta : furit mugitibus aether
Concussus, silvaeque, et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras,
Inachiae, Juno, pestem meditata juvencae.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Post partum, cura in vitulos traducitur omnis :
Continuoque notas et nomina gentis inurunt ;
Et, quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram

Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera pascuntur viridis armenta per herbas:
Tu, quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis aetas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos
Junge pares, et coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam saepe rotae ducantur inanes
Per terram, et summo vestigia pulvere signent:
Post, valido nitens sub pondere, faginus axis
Instrepat, et junctos temo trahat aereus orbis.
Interea pubi indomitae non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata. Nec tibi fetae,
More patrum, nivea implebunt mulctraria vaccae,
Sed tota in dulcis consument ubera natos.
Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
Aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
Et Jovis in luco currus agitare volantis;
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantis;
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, et plausae sonitum cervicis amare.
Atque haec jam primo depulsus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris

Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius aevi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesserit aestas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis, sinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti similis ; tum cursibus auras,
Tum vocet, ac, per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix summa vestigia ponat arena :
Qualis Hyperboreis Aquilo quum densus ab oris
Incubuit, Scythiaeque hiemis atque arida differt
Nubila : tum segetes altae campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem
Dant silvae, longique urguent ad littora fluctus :
Ille volat, simul arva fuga, simul aequora verrens.
Hic vel ad Elei metas et maxima campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas ;
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere jam domitis sinito ; namque ante domandum
Ingentis tollent animos, prensique negabunt
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires industria firmat,
Quam Venerem et caeci stimulos avertere amoris,
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata;
Aut intus clausos satura ad praesepia servant.
Carpit enim vires paullatim, uritque videndo,
Femina ; nec nemorum patitur meminisse, nec herbae.

Dulcibus illa quidem illecebris et saepe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantis.
Pascitur in magna silva formosa juvenca:
Illi alternantes multa vi proelia miscent
Vulneribus crebris; lavit ater corpora sanguis;
Versaque in obnixos urguentur cornua vasto
Cum gemitu: reboant silvaeque et longus Olympus.
Nec mos bellantis una stabulare: sed alter
Victus abit, longeque ignotis exsulat oris,
Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
Victoris, tum, quos amisit inultus, amores;
Et stabula adspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, et inter
Dura jacet pernox instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis et carice pastus acuta;
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, ubi collectum robur, viresque refectae,
Signa movet, praecepsque oblitum fertur in hostem:
Fluctus uti, medio coepit quum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit; utque, volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, neque ipso
Monte minor procumbit; at ima exaestuat unda
Verticibus, nigramque alte subjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus aequoreum, pecudes, pictaeque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.

Tempore non alio, catulorum oblita, leaena
Saevior erravit campis ; nec funera volgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per silvas : tum saevus aper, tum pessima tigris.
Heu ! male tum Libyae solis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras ?
Ac neque eos jam frena virûm, neque verbera saeva,
Non scopuli rupesque cavae, atque objecta retardant
Flumina, correptos unda torquentia montis.
Ipse ruit dentisque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor ? Nempe, abruptis turbata procellis,
Nocte natat caeca serus freta ; quem super ingens
Porta tonat coeli, et scopulis illisa reclamant
Aequora ; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variae, et genus acre luporum,
Atque canum ? quid, quae imbelles dant proelia cervi ?
Scilicet ante omnis furor est insignis equarum ;
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigae.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium : superant montis, et flumina tranant.
Continuoque, avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illae

Ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque levis auras; et saepe sine ullis
Conjugiis, vento gravidae, mirabile dictu!
Saxa per, et scopulos, et depressas convallis,
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvio contristat frigore coelum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus;
Hippomanes, quod saepe malae legere novercae,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile, tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc satis armentis. Superat pars altera curae,
Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
Hic labor; hinc laudem, fortes, sperate, coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere ovis, dum mox frondosa reducitur aestas;
Et multa duram stipula, silicumque maniplis,
Sternere subter humum, glacies ne frigida laedat
Molle pecus, scabiemque ferat, turpisque podagras.
Post, hinc digressus, jubeo frondentia capris

Arbuta sufficere, et fluvios praebere recentis ;
Et stabula a ventis hiberno opponere soli
Ad medium conversa diem : quum frigidus olim
Jam cadit extremoque irrorat Aquarius anno.
Hae quoque non cura nobis leviore tuendae,
Nec minor usus erit : quamvis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores,
Densior hinc suboles ; hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
Laeta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, setasque comantis,
Usum in castrorum, et miseris velamina nautis.
Pascuntur vero silvas, et summa Lycaei,
Horrentisque rubos, et amantis ardua dumos ;
Atque ipsae memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
Ergo omni studio glaciem ventosque nivalis,
Quo minor est illis curae mortalis egestas,
Avertes ; victumque feres et virgea laetus
Pabula ; nec tota claudes foenilia bruma.
At vero, Zephyris quum laeta vocantibus aestas
In saltus utrumque gregem, atque in pascua, mittet,
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, ubi quarta sitim coeli collegerit hora,
Et cantu querulae rumpent arbusta cicadae,

Ad puteos aut alta greges ad stagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam;
Aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos; aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra:
Tum tenuis dare rursus aquas, et pascere rursus
Solis ad occasum, quum frigidus aëra vesper
Temperat, et saltus reficit jam roscida luna,
Littoraque alcyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu
Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
Saepe diem noctemque, et totum ex ordine mensem,
Pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis: tantum campi jacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclaeumque canem, Cressamque pha- [retram:
Non secus ac patriis acer Romanus in armis,
Injusto sub fasce viam quum carpit, et hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
At non, qua Scythiae gentes, Maeotiaque unda,
Turbidus et torquens flaventis Hister arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullae
Aut herbae campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis et alto
Terra gelu late, septemque assurgit in ulnas:
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.

Tum Sol pallentis haud umquam discutit umbras;
Nec quum invectus equis altum petit aethera, nec quum
Praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
Concrescunt subitae currenti in flumine crustae,
Undaque jam tergo ferratos sustinet orbis,
Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris:
Aeraque dissiliunt volgo, vestesque rigescunt
Indutae, caeduntque securibus humida vina,
Et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aëre ninguit;
Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum; confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, et summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
Puniceaeve agitant pavidos formidine pinnae:
Sed, frustra oppositum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Caedunt, et magno laeti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
Otia agunt terra, congestaque robora totasque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula laeti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis, Hyperboreo Septem subjecta trioni,
Gens effrena virûm Rhipaeo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora setis.

Si tibi lanitium curae, primum, aspera silva,
Lappaeque tribulique absint; fuge pabula laeta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanae, si credere dignum est,
Pan, deus Arcadiae, captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans; nec tu adspernata vocantem.
At, cui lactis amor, cytisum lotosque frequentis
Ipse manu salsasque ferat praesepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus haedos,
Primaque ferratis praefigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis,
Nocte premunt: quod jam tenebris et sole cadente,
Sub lucem exportans calathis, adit oppida pastor;
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una
Velocis Spartae catulos, acremque Molossum,
Pasce sero pingui. Numquam, custodibus illis,
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Saepe etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Saepe, volutabris pulsos silvestribus, apros

Latratu turbabis agens, montisque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare gravis nidore chelydros.
Saepe sub immotis praesepibus, aut, mala tactu,
Vipera delituit, coelumque exterrita fugit;
Aut, tecto adsuetus coluber succedere et umbrae,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
Fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,
Tollentemque minas et sibila colla tumentem
Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Quum medii nexus extremaeque agmina caudae
Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terrae ac pluvialibus austris,
Stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet;
Postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum, et, flammantia lumina torquens,
Saevit agris, asperque siti, atque exterritus aestu.
Ne mihi tum mollis sub divo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas;
Quum positis novus exuviis, nitidusque juventa,
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad solem et linguis micat ora trisulcis.

Morborum quoque te caussas et signa docebo.
Turpis ovis tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit, et horrida cano
Bruma gelu; vel quum tonsis illotus adhaesit
Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni;
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
Idaeasque pices, et pinguis unguine ceras,
Scillamque, elleborosque gravis, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo;
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Quum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos aestus avertere, et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltae quo more solent, acerque Gelonus,
Quum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Quam procul aut molli succedere saepius umbrae
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, et serae solam decedere nocti;

Continuo culpam ferro compesce, prius quam
Dira per incautum serpant contagia volgus.
Non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo,
Quam multae pecudum pestes: nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota aestiva repente,
Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine
Tum sciat, aërias Alpis et Norica si quis [gentem.
Castella in tumulis, et Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, et longe saltus lateque vacantis.
Hic quondam morbo coeli miseranda coorta est
Tempestas, totoque auctumni incanduit aestu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed, ubi ignea, venis
Omnibus acta, sitis miseros adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus liquor; omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Saepe in honore deûm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantis cecidit moribunda ministros:
Aut, si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vates;
Ac vix suppositi tinguuntur sanguine cultri,
Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
Hinc laetis vituli volgo moriuntur in herbis,
Et dulcis animas plena ad praesepia reddunt.

Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit aegros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix, studiorum atque immemor herbae,
Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram
Crebra ferit : demissae aures ; incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus : aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Haec ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu coepit crudescere morbus,
(Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis ; imaque longo
Ilia singultu tendunt ; it naribus ater
Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.)
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenaeos : ea visa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipsique suos, jam morte sub aegra,
(Di meliora piis, erroremque hostibus illum !)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem, duro fumans sub vomere, taurus
Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
Moerentem abjungens fraterna morte juvencum ;
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum ; non, qui, per saxa volutus,
Purior electro campum petit, amnis : at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urguet inertis,

Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertisse gravis? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulae nocuere repostae:
Frondibus et victu pascuntur simplicis herbae;
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina; nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quaesitas ad sacra boves Junonis, et uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo aegre rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montisque per altos
Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat. Timidi damae, cervique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
Jam maris immensi prolem, et genus omne natantum,
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae.
Interit et, curvis frustra defensa latebris,
Vipera, et attoniti squamis adstantibus hydri.
Ipsis est aër avibus non aequus, et illae
Praecipites alta vitam sub nube relinquunt.
Praeterea, jam nec mutari pabula refert,
Quaesitaeque nocent artes; cessere magistri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.
Saevit, et, in lucem Stygiis emissa tenebris,

Pallida Tisiphone Morbos agit ante, Metumque ;
Inque dies avidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripae collesque supini.
Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo ;
Donec humo tegere, ac foveis abscondere, discunt :
Nam neque erat coriis usus ; nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma ;
Nec tondere quidem, morbo illuvieque peresa,
Vellera, nec telas possunt attingere putris.
Verum etiam, invisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulae, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur ; nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER IV.

Protenus aërii mellis coelestia dona
Exsequar: hanc etiam, Maecenas, adspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et proelia, dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria, si quem
Numina laeva sinunt, auditque vocatus Apollo.
  Principio, sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves haedique pe-
Floribus insultent, aut errans bucula campo [tulci
Decutiat rorem, et surgentis atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliaeque volucres,
Et, manibus, Procne, pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantis
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes et stagna virentia musco

Adsint, et tenuis, fugiens per gramina, rivus :
Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret ;
Ut, quum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas salices et grandia conjice saxa ;
Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
Pandere ad aestivum solem, si forte morantis
Sparserit, aut praeceps Neptuno immerserit Eurus.
Haec circum casiae virides, et olentia late
Serpylla, et graviter spirantis copia thymbrae
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Angustos habeant aditus ; nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda ; neque illae
Nequidquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
Explent, collectumque haec ipsa ad munera gluten,
Et visco et Phrygiae, servant, pice lentius Idae.
Saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris
Sub terra fovere larem penitusque repertae
Pumicibusque cavis, exesaeque arboris antro.
Tu tamen e levi rimosa cubilia limo
Ungue, fovens circum, et raras super injice frondis.

Neu propius tectis taxum sine; neve rubentis
Ure foco cancros; altae neu crede paludi,
Aut ubi odor coeni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.
Quod superest, ubi pulsam hiemem Sol aureus egit
Sub terras, coelumque aestiva luce reclusit;
Illae continuo saltus silvasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. Hinc, nescio qua dulcedine laetae,
Progeniem nidosque fovent: hinc arte recentis
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc, ubi jam emissum caveis ad sidera coeli
Nare per aestatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulcis et frondea semper
Tecta petunt. Huc tu jussos adsperge sapores,
Trita melisphylla, et cerinthae ignobile gramen;
Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum:
Ipsae consident medicatis sedibus; ipsae
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint—nam saepe duobus
Regibus incessit magno discordia motu,
Continuoque animos volgi, et trepidantia bello
Corda, licet longe praesciscere: namque morantis
Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum;
Tum trepidae inter se coëunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,

Et circa regem, atque ipsa ad praetoria, densae
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.—
Ergo, ubi, ver nactae sudum camposque patentis,
Erumpunt portis, concurritur ; aethere in alto
Fit sonitus ; magnum mixtae glomerantur in orbem,
Praecipitesque cadunt. non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentis animos angusto in pectore versant,
Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos, versa fuga victor dare terga subegit.
Hi motus animorum, atque haec certamina tanta,
Pulveris exigui jactu compressa, quiescent.
Verum, ubi ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci ; melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens ;
Nam duo sunt genera : hic melior, insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis : ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binae regum facies, ita corpora plebis :
Namque aliae turpes horrent, ceu, pulvere ab alto
Quum venit, et sicco terram spuit ore, viator
Aridus ; elucent aliae, et fulgore coruscant,
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Haec potior suboles : hinc coeli tempore certo
Dulcia mella premes ; nec tantum dulcia, quantum
Et liquida ; et durum Bacchi domitura saporem.

At, quum incerta volant coeloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt;
Instabilis animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et, custos furum atque avium, cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse, thymum pinosque ferens de montibus altis,
Tecta serat late circum, cui talia curae;
Ipse labore manum duro terat; ipse feracis
Figat humo plantas, et amicos irriget imbris.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
Vela traham et terris festinem advertere proram,
Forsitan et, pinguis hortos quae cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti;
Quoque modo potis gauderent intuba rivis,
Et virides apio ripae; tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentisque hederas, et amantis littora myrtos.
Namque sub Oebaliae memini me turribus arcis,
Qua niger humectat flaventia culta Galaesus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum

Lilia, verbenasque, premens, vescumque papaver,
Regum aequabat opes animis ; seraque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.
Primus vere rosam, atque auctumno carpere poma ;
Et, quum tristis hiems etiamnum frigore saxa
Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis jam tondebat hyacinthi,
Aestatem increpitans seram zephyrosque morantis.
Ergo apibus fetis idem, atque examine multo,
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella favis ; illi tiliae, atque uberrima pinus ;
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat totidem auctumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Eduramque pirum, et spinos jam pruna ferentis,
Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum haec ipse equidem, spatiis exclusus iniquis,
Praetereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas, apibus quas Jupiter ipse
Addidit, expediam ; pro qua mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae,
Dictaeo coeli regem pavere sub antro.
Solae communis gnatos, consortia tecta
Urbis, habent, magnisque agitant sub legibus aevum ;
Et patriam solae et certos novere Penatis ;
Venturaeque hiemis memores aestate laborem
Experiuntur, et in medium quaesita reponunt.
Namque aliae victu invigilant, et foedere pacta

Exercentur agris : pars intra septa domorum
Narcissi lacrimam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenacis
Suspendunt ceras ; aliae, spem gentis, adultos
Educunt fetus ; aliae purissima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti ;
Inque vicem speculantur aquas et nubila coeli ;
Aut onera accipiunt venientum, aut, agmine facto,
Ignavum, fucos, pecus a praesepibus arcent :
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis
Quum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt
Aera lacu ; gemit impositis incudibus Aetna :
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum :
Non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urguet habendi,
Munere quamque suo. Grandaevis oppida curae,
Et munire favos, et daedala fingere tecta :
At fessae multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenae ; pascuntur et arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis ; nusquam mora : rursus, easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis

Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupât artus.
Nec vero a stabulis, pluvia impendente, recedunt
Longius, aut credunt coelo adventantibus Euris:
Sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur,
Excursusque breves tentant, et saepe lapillos,
Ut cymbae instabiles, fluctu jactante, saburram,
Tollunt; his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fetus nixibus edunt;
Verum ipsae e foliis natos, et suavibus herbis,
Ore legunt; ipsae regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt.
Saepe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis!
Ergo, ipsas quamvis angusti terminus aevi
Excipiat, neque enim plus septima ducitur aestas;
At genus immortale manet, multosque per annos
Stat Fortuna domûs, et avi numerantur avorum.
Praeterea, regem non sic Aegyptos et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Observant. Rege incolumi, mens omnibus una est;
Amisso, rupere fidem, constructaque mella
Diripuere ipsae, et crates solvere favorum.

Ille operum custos: illum admirantur, et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et saepe attollunt humeris, et corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis, atque haec exempla secuti,
Esse apibus partem divinae mentis, et haustus
Aetherios, dixere: Deum namque ire per omnis
Terrasque, tractusque maris, coelumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia; nec morti esse locum; sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere coelo.
Si quando sedem augustam, servataque mella
Thesauris, relines; prius haustu sparsus aquarum,
Ore fove fumosque manu praetende sequacis.
Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis;
Taygete simul os terris ostendit honestum
Plias, et Oceani spretos pede repulit amnis;
Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
Tristior hibernas coelo descendit in undas.
Illis ira modum supra est, laesaeque venenum
Morsibus inspirant, et spicula caeca relinquunt
Adfixae venis, animasque in volnere ponunt.
Sin, duram metuens hiemem, parcesque futuro,
Contusosque animos et res miserabere fractas;
At suffire thymo, cerasque recidere inanis,
Quis dubitet? nam saepe favos ignotus adedit

Stellio ; et lucifugis congesta cubilia blattis ;
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis ;
Aut dirum, tineae, genus : aut invisa Minervae
Laxos in foribus suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebuntque foros, et floribus horrea texent.
Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis ;
(Continuo est aegris alius color ; horrida voltum
Deformat macies ; tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et tristia funera ducunt ;
Aut illae pedibus connexae ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in aedibus omnes,
Ignavaeque fame, et contracto frigore pigrae :
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant ;
Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster,
Ut mare sollicitum stridit refluentibus undis,
Aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis)
Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, et fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunsum gallae admiscere saporem,
Arentisque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Psithia passos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea.

Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolae, facilis quaerentibus herba:
Namque uno ingentem tollit de cespite silvam,
Aureus ipse; sed in foliis, quae plurima circum
Funduntur, violae sublucet purpura nigrae;
Saepe deûm nexis ornatae torquibus arae;
Asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
Pastores et curva legunt prope flumina Mellae.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
Sed, si quem proles subito defecerit omnis,
Nec, genus unde novae stirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quoque modo caesis jam saepe juvencis
Insincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam, qua Pellaei gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura faselis;
Quaque pharetratae vicinia Persidis urguet,
Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,
Et diversa ruens septem discurrit in ora
Usque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipsos contractus ad usus,
Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt artis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis, obliqua luce fenestras.

Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quaeritur: huic geminae nares, et spiritus oris,
Multa reluctanti, obsuitur; plagisque peremto
Tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentis.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Aestuat, et visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis,
Miscentur, tenuemque magis magis aëra carpunt:
Donec, ut aestivis effusus nubibus imber,
Erupere; aut ut, nervo pulsante, sagittae,
Prima leves ineunt si quando proelia Parthi.
Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristaeus, fugiens Peneïa Tempe,
Amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
Mater, Cyrene mater, quae gurgitis hujus
Ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum,
Si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus A-
Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri [pollo.
Pulsus amor? quid me coelum sperare jubebas?
En! etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,

Quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, et ipsa manu felicis erue silvas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messis;
Ure sata, et validam in vitis molire bipennem:
Tanta meae si te ceperunt taedia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit: eam circum Milesia vellera nymphae
Carpebant, hyali saturo fucata colore;
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Caesariem effusae nitidam per candida colla;
Nesaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinae experta labores;
Clioque, et Beröe soror, Oceanitides ambae,
Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae;
Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deïopea;
Et, tandem positis, velox Arethusa, sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Volcani, Martisque dolos et dulcia furta;
Atque Chao densos divom numerabat amores.
Carmine quo captae, dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit auris
Luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere; sed, ante alias, Arethusa, sorores
Prospiciens, summa flavum caput extulit unda.
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror! ipse tibi, tua maxima cura,

Tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam
Stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.
Huic, percussa nova mentem formidine, mater,
Duc, age, duc ad nos; fas illi limina divom
Tangere, ait. simul alta jubet discedere late
Flumina, qua juvenis gressus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
Ibat, et, ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat, diversa locis; Phasimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caïcus,
Et, gemina auratus taurino cornua voltu,
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
  Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et gnati fletus cognovit inanes
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontis
Germanae, tonsisque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula: Panchaeis adolescunt ignibus arae:
Et mater, Cape Maeonii carchesia Bacchi;
Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,

Centum quae silvas, centum quae flumina servant;
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates,
Caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiae portus patriamque revisit
Pallenen: hunc et Nymphae veneramur, et ipse
Grandaevus Nereus; novit namque omnia vates,
Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur;
Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
Armenta et turpis pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiundus, ut omnem
Expediat morbi caussam, eventusque secundet.
Nam sine vi non ulla dabit praecepta, neque illum
Orando flectes: vim duram et vincula capto
Tende: doli circum haec demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios quum Sol accenderit aestus,
Quum sitiunt herbae, et pecori jam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit; facile ut somno aggrediare jacentem.
Verum, ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
Tum variae eludent species atque ora ferarum:
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, et fulva cervice leaena;
Aut acrem flammae sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.

Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnis,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla;
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret quum lumina somno.
  Haec ait, et liquidum ambrosiae diffundit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit: at illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur inque sinus scindit sese unda reductos;
Deprensis olim statio tutissima nautis:
Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.
Hic juvenem in latebris, aversum a lumine, nympha
Collocat; ipsa procul, nebulis obscura, resistit.
Jam rapidus torrens sitientis Sirius Indos
Ardebat coelo, et medium Sol igneus orbem
Hauserat; arebant herbae, et cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Quum Proteus, consueta petens e fluctibus antra,
Ibat: eum vasti circum gens humida ponti
Exsultans rorem late dispersit amarum.
Sternunt se somno diversae in littore phocae:
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Considit scopulo medius, numerumque recenset.
Cujus Aristaeo quoniam est oblata facultas;
Vix defessa senem passus componere membra,

Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. Ille, suae contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum, [tem.
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquen-
Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus :
Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras [ille:
Jussit adire domus ? quidve hinc petis ? inquit. At
Scis, Proteu, scis ipse, neque est te fallere quidquam;
Sed tu desine velle. Deûm praecepta secuti,
Venimus hinc lapsis quaesitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa
Ardentis oculos intorsit lumine glauco,
Et, graviter frendens, sic fatis ora resolvit :
Non te nullius exercent numinis irae :
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum poenas, ni fata resistant,
Suscitat ; et rapta graviter pro conjuge saevit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella,
Servantem ripas, alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
Implerunt montis ; flerunt Rhodopeïae arces,
Altaque Pangaea, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipse, cava solans aegrum testudine amorem,
Te, dulcis conjunx, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente, canebat.

Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manisque adiit, regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda. —
At, cantu commotae, Erebi de sedibus imis
Umbrae ibant tenues, simulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber;
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum:
Quos circum limus niger, et deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Adligat, et novies Styx interfusa coërcet.
Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
Tartara, caeruleosque implexae crinibus anguis
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Jamque, pedem referens, casus evaserat omnis,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem;
Quum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes:
Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa,
Immemor, heu! victusque animi, respexit. Ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.

Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Orpheu,
Quis tantus furor? En! iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
Jamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenuis, fugit diversa; neque illum,
Prensantem nequidquam umbras, et multa volentem
Dicere, praeterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se, rapta bis conjuge, ferret?
Quo fletu Manis, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine mensis,
Rupe sub aëria, deserti ad Strymonis undam,
Flevisse, et gelidis haec evolvisse sub antris,
Mulcentem tigris, et agentem carmine quercus:
Qualis populea moerens Philomela sub umbra
Amissos queritur fetus, quos durus arator
Observans nido implumis detraxit; at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et moestis late loca questibus implet.
Nulla Venus, non ulli animum flexere Hymenaei.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
Arvaque Rhipaeis numquam viduata pruinis,
Lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
Dona querens: spretae Ciconum quo munere matres,

Inter sacra deûm, nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque, marmorea caput a cervice revolsum
Gurgite quum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa, et frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen ! anima fugiente vocabat ;
Eurydicen toto referebant flumine ripae.
Haec Proteus ; et se jactu dedit aequor in altum :
Quaque dedit spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene : namque ultro adfata timentem :
Nate, licet tristis animo deponere curas.
Haec omnis morbi caussa ; hinc miserabile nymphae,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus : tu munera supplex
Tende, petens pacem, et faciles venerare Napaeas ;
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios praestanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycaei,
Delige, et intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem ;
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei Lethaea papavera mittes ;
Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.
Haud mora : continuo matris praecepta facessit,

Ad delubra venit; monstratas excitat aras;
Quatuor eximios praestanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem cervice juvencas.
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
Hic vero, subitum ac dictu mirabile monstrum!
Adspiciunt liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere costis;
Immensasque trahi nubes; jamque arbore summa
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

Haec super arvorum cultu pecorumque canebam,
Et super arboribus; Caesar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otî;
Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER I.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, et, egressus silvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit
Littora: multum ille et terris jactatus et alto,
Vi superûm, saevae memorem Junonis ob iram.
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio; genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
  Musa, mihi caussas memora, quo numine laeso,
Quidve dolens, regina deûm tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit: tantaene animis coelestibus irae?
  Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,

Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia. dives opum, studiisque asperrima belli ;
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo. hic illius arma,
Hic currus fuit : hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces ;
Hinc populum, late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyae ; sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor, Saturnia, belli,
Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis :
Nec dum etiam caussae irarum saevique dolores
Exciderant animo ; manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretaeque injuria formae,
Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores :
His accensa super, jactatos aequore toto,
Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio ; multosque per annos
Errabant, acti fatis, maria omnia circum.
Tantae molis erat Romanam condere gentem !
Vix, e conspectu Siculae telluris, in altum
Vela dabant laeti, et spumas salis aere ruebant ;
Quum Juno, aeternum servans sub pectore volnus,
Haec secum : Mene incepto desistere victam,
Nec posse Italia Teucrorum avertere regem ?
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,

Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei?
Ipsa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque aequora ventis;
Illum, exspirantem transfixo pectore flammas,
Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
Ast ego, quae divom incedo regina, Jovisque
Et soror et conjunx, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Junonis adoret
Praeterea, aut supplex aris imponat honorem?
  Talia flammato secum, dea, corde volutans,
Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris,
Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
Luctantis ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt: celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras coelumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens; molemque et montis insuper altos
Imposuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
  Aeole, namque tibi divom pater, atque hominum [rex,
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento;
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes ;
Aut age diversos, et disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem praèstanti corpore nymphae,
Quarum, quae forma pulcherrima, Deïopeam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo ;
Omnis ut tecum, meritis pro talibus, annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.
 Aeolus haec contra : Tuus, o regina ! quid optes
Explorare labor ; mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu sceptra Jovem-
Concilias : tu das epulis accumbere divom, [que
Nimborumque facis tempestatumque potentem.
 Haec ubi dicta, cavum, conversa cuspide, montem
Impulit in latus ; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, et vastos volvunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorque virûm, stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes coelumque, diemque,
Teucrorum ex oculis : ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether ;
Praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra :
Ingemit, et, duplicis tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert : O terque quaterque beati !
Queis ante ora patrum Trojae sub moenibus altis
Contigit oppetere ! o Danaûm fortissime gentis,

Tydide! mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra?
Saevus ubi Aeacidae telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon; ubi tot Simoïs correpta sub undis
Scuta virûm, galeasque, et fortia corpora, volvit.
  Talia jactanti stridens aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit:
Franguntur remi: tum prora avertit, et undis
Dat latus: insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit aestus arenis.
Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet;
Saxa, vocant Itali mediis quae in fluctibus Aras,
Dorsum immane mari summo. Tris Eurus ab alto
In brevia et syrtis urguet, miserabile visu!
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit: excutitur pronusque magister
Volvitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vor-
Apparent rari nantes in gurgite vasto; [tex.
Arma virûm, tabulaeque, et Troïa gaza, per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
  Interea, magno misceri murmure pontum,

Emissamque hiemem, sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis, graviter commotus; et, alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam Aeneae toto videt aequore classem;
Fluctibus oppressos Troas, coelique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis, et irae.
Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Jam coelum terramque meo sine numine, Venti,
Miscere, et tantas audetis tollere molles?
Quos ego—sed motos praestat componere fluctus:
Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro:
Non illi imperium pelagi, saevumque tridentem,
Sed mihi, sorte datum. Tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos: illa se jactet in aula
Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat;
Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt navis scopulo: levat ipse tridenti;
Et vastas aperit syrtis, et temperat aequor;
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo quum saepe coorta est
Seditio, saevitque animis ignobile volgus,
Jamque faces et saxa volant; furor arma ministrat:
Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, adrectisque auribus adstant;

Iste regit dictis animos, et pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
Prospiciens genitor, coeloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
Defessi Aeneadae, quae proxima, littora cursu
Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastae rupes, geminique minantur
In coelum scopuli, quorum sub vertice late
Aequora tuta silent: tum silvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquae dulces, vivoque sedilia saxo:
Nympharum domus. Hic fessas non vincula navis
Ulla tenent; unco non adligat ancora morsu.
Huc septem Aeneas collectis navibus omni
Ex numero subit; ac, magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troës arena,
Et sale tabentis artus in littore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem, corruptam undis, Cerealiaque arma,
Expediunt, fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis, et frangere saxo.
Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem

Prospectum late pelago petit ; Anthea si quem
Jactatum vento videat, Phrygiasque biremis,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caïci.
Navem in conspectu nullam ; tris littore cervos
Prospicit errantis : hos tota armenta sequuntur
A tergo, et longum per vallis pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
Corripuit, fidus quae tela gerebat Achates ;
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, sternit ; tum volgus ; et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus ae-
Hinc portum petit, et socios partitur in omnis. [quet.
Vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis moerentia pectora mulcet :
O socii ! neque enim ignari sumus ante malorum ;
O passi graviora ! dabit Deus his quoque finem.
Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis
Accestis scopulos : vos et Cyclopea saxa
Experti. Revocate animos, moestumque timorem
Mittite : forsan et haec olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium ; sedes ubi fata quietas
Ostendunt : illic fas regna resurgere Trojae.
Durate, et vosmet rebus servate secundis.
Talia voce refert ; curisque ingentibus aeger

Spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praedae accingunt dapibusque futuris:
Tergora deripiunt costis, et viscera nudant.
Pars in frusta secant, veribusque trementia figunt:
Littore aëna locant alii, flammasque ministrant.
Tum victu revocant vires; fusique per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinae.
Postquam exempta fames epulis, mensaeque remotae,
Amissos longo socios sermone requirunt,
Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Praecipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat: quum Jupiter, aethere summo
Despiciens mare velivolum, terrasque jacentis,
Littoraque, et latos populos, sic vertice coeli
Constitit, et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum, talis jactantem pectore curas,
Tristior, et lacrimis oculos suffusa nitentis,
Alloquitur Venus: O qui res hominumque deûmque
Aeternis regis imperiis, et fulmine terres!
Quid meus Aeneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus, tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,

Pollicitus. Quae te, Genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Trojae, tristisque ruinas,
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros, tot casibus actos,
Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi:
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa; nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, coeli quibus annuis arcem,
Navibus, infandum! amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum sator atque deorum
Voltu, quo coelum tempestatesque serenat,
Oscula libavit natae; dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
Fata tibi; cernes urbem et promissa Lavinî
Moenia, sublimemque feres ad sidera coeli
Magnanimum Aenean: neque me sententia vertit.
Hic (tibi fabor enim, quando haec te cura remordet,
Longius et volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
Contundet; moresque viris et moenia ponet:

Tertia dum Latio regnantem viderit aestas,
Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis mensibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab sede Lavinî
Transferet, et longam multa vi muniet Albam.
Hic jam ter centum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea; donec regina sacerdos,
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde, lupae fulvo nutricis tegmine laetus,
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora, pono:
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
Quae mare nunc terrasque metu coelumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet, lustris labentibus, aetas,
Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Trojanus origine Caesar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Julius, a magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim coelo, spoliis orientis onustum,
Accipies secura: vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent saecula bellis;
Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,

Jura dabunt ; dirae ferro et compagibus arctis
Claudentur Belli portae ; Furor impius intus,
Saeva sedens super arma, et centum vinctus aënis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Haec ait : et Maia genitum demittit ab alto,
Ut terrae, utque novae pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris ; ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum ; ac Libyae citus adstitit oris.
Et jam jussa facit ; ponuntque ferocia Poeni
Corda, volente deo. In primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius Aeneas, per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos ; quas vento accesserit oras,
Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feraene,
Quaerere constituit, sociisque exacta referre.
Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris,
Occulit : ipse uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obvia silva,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanae ; vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga praevertitur Eurum.
Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis.

Ac prior, Heus, inquit, juvenes! monstrate mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra, et maculosae tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O, quam te memorem? virgo! namque haud tibi voltus
Mortalis, nec vox hominem sonat; o, Dea certe!
An Phoebi soror? an nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrumque leves, quaecumque, laborem;
Et, quo sub coelo tandem, quibus orbis in oris,
Jactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido, Tyria, regit, urbe profecta,
Germanum fugiens. Longa est injuria, longae
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
Huic conjunx Sychaeus erat, ditissimus agri
Phoenicum, et magno miserae dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis,
Quos inter medius venit Furor. Ille Sychaeum

Impius ante aras, atque auri caecus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanae ; factumque diu celavit, et aegram,
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis : ora modis attollens pallida miris,
Crudelis aras, trajectaque pectora ferro,
Nudavit ; caecumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
His commota, fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat : navis, quae forte paratae,
Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago : dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, surgentemque novae Carthaginis arcem ;
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris ?
Quove tenetis iter ? Quaerenti talibus ille,
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem :

O Dea ! si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis nostrorum audire laborum ;
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Troja antiqua, si vestras forte per auris
Trojae nomen iit, diversa per aequora vectos,

Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam, genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus aequor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem, convolsae undis Euroque, supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud, credo, invisus coelestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios, classemque relatam,
Nuntio, et in tutum versis aquilonibus actam;
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Adspice bis senos laetantis agmine cycnos,
Aetheria quos lapsa plaga Jovis ales aperto
Turbabat coelo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare, videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et coetu cinxere polum, cantusque dedere;
Haud aliter puppesque tuae, pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, et, qua te ducit via, dirige gressum.
Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,
Ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere; pedes vestis defluxit ad imos,

Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextrae jungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
At Venus obscuro gradientis aëre sepsit,
Et multo nebulae circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere caussas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Laeta suas: ubi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calent arae, sertisque recentibus halant.
  Corripuere viam interea, qua semita monstrat;
Jamque adscendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adversasque adspectat desuper arces.
Miratur molem Aeneas, magalia quondam:
Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa:
Pars optare locum tecto, et concludere sulco.
Jura magistratusque legunt, sanctumque senatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii, immanisque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes aestate nova per florea rura
Exercet sub sole labor, quum gentis adultos
Educunt fetus, aut quum liquentia mella

Stipant, et dulci distendunt nectare cellas;
Aut onera accipiunt venientum, aut, agmine facto,
Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent:
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati! quorum jam moenia surgunt,
Aeneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebula, mirabile dictu!
Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
Quo primum, jactati undis et turbine, Poeni
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per saecula, gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine divae:
Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaeque
Aere trabes; foribus cardo stridebat aënis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primum Aeneas sperare salutem
Ausus, et afflictis melius confidere rebus.
Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
Artificumque manus inter se, operumque laborem,
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque, jam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et saevum ambobus Achillem.
Constitit; et, lacrimans, Quis jam locus, inquit, Acha-
Quae regio in terris nostri non plena laboris? [te,

En Priamus! Sunt hic etiam sua praemia laudi:
Sunt lacrimae rerum; et mentem mortalia tangunt.
Solve metus; feret haec aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine voltum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus:
Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
Agnoscit lacrimans; primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat caede cruentus;
Ardentisque avertit equos in castra, prius quam
Pabula gustassent Trojae, Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comaeque tra-
Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta. [huntur
Interea ad templum non aequae Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant,
Suppliciter tristes, et tunsae pectora palmis:
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,

Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertae cingula mammae,
Bellatrix; audetque viris concurrere virgo.
Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque haeret defixus in uno;
Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
Incessit, magna juvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotae ripis, aut per juga Cynthi,
Exercet Diana choros; quam mille secutae
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis;
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se laeta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.
Tum foribus divae, media testudine templi,
Septa armis, solioque alte subnixa, resedit.
Jura dabat legesque viris; operumque laborem
Partibus aequabat justis, aut sorte trahebat:
Quum subito Aeneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios; ater quos aequore turbo
Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
Laetitiaque metuque: avidi conjungere dextras
Ardebant; sed res animos incognita turbat.
Dissimulant; et nube cava speculantur amicti,

Quae fortuna viris; classem quo littore linquant;
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Postquam introgressi, et coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore coepit:
O Regina! novam cui condere Jupiter urbem,
Justitiaque dedit gentis frenare superbas,
Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos a navibus ignis;
Parce pio generi, et propius res adspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere praedas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae:
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit:
Quum, subito assurgens fluctu, nimbosus Orion
In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris
Perque undas, superante salo, perque invia saxa,
Dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris. [morem
Quod genus hoc hominum, quaeve hunc tam barbara
Permittit patria? hospitio prohibemur arenae:
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma,
At sperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis, quo justior alter

Nec pietate fuit, nec bello major, et armis :
Quem si fata virum servant, si vescitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris ;
Non metus, officio ne te certasse priorem
Poeniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,
Arvaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et silvis aptare trabes, et stringere remos ;
Si datur Italiam, sociis, et rege recepto,
Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus :
Sin absumta salus, et te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyae, nec spes jam restat Iuli ;
At freta Sicaniae saltem, sedesque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus ; cuncti simul ore fremebant
Dardanidae.

Tum breviter Dido, voltum demissa, profatur :
Solvite corde metum, Teucri ; secludite curas.
Res dura et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late finis custode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis Trojae nesciat urbem,
Virtutesque, virosque, aut tanti incendia belli ?
Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni ;
Nec tam aversus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,
Sive Erycis finis regemque optatis Acesten ;
Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
Vultis et his mecum pariter considere regnis ?

Urbem quam statuo, vestra est ; subducite naves ;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam rex ipse, Noto compulsus eodem,
Adforet Aeneas ! equidem per littora certos
Dimittam, et Libyae lustrare extrema jubebo ;
Si quibus ejectus silvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, et fortis Achates
Et pater Aeneas jamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Aenean compellat Achates :
Nate dea, quae nunc animo sententia surgit ?
Omnia tuta vides ; classem, sociosque receptos.
Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum : dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, quum circumfusa repente
Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum.
Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis ; namque ipsa decoram
Caesariem nato genetrix, lumenque juventae
Purpureum, et laetos oculis adflarat honores :
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariusve lapis, circumdatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait : Coram, quem quaeritis, adsum,
Troïus Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Trojae miserata labores !
Quae nos, reliquias Danaûm, terraeque marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo, socias ; grates persolvere dignas

Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Dî tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitia est, et mens sibi conscia recti,
Praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt;
Quae me cumque vocant terrae. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, laevaque Serestum;
Post, alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obstupuit primo adspectu Sidonia Dido,
Casu deinde viri tanto; et sic ore locuta est:
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quae vis immanibus applicat oris?
Tune ille Aeneas quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli: Genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Trojanae, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, o, tectis, juvenes! succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores

Jactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.
Sic memorat: simul Aenean in regia ducit
Tecta; simul divom templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pinguis centum cum matribus agnos,
Munera laetitiamque dii.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratae vestes, ostroque superbo:
Ingens argentum mensis, caelataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.
Aeneas, neque enim patrius consistere mentem
Passus amor, rapidum ad navis praemittit Achaten,
Ascanio ferat haec; ipsumque ad moenia ducat:
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivae Helenae, quos illa Mycenis,
Pergama quum peteret inconcessosque Hymenaeos,
Extulerat, matris Ledae mirabile donum.
Praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Haec celerans, iter ad navis tendebat Achates.

At Cytherea novas artis, nova pectore versat
Consilia: ut, faciem mutatus et ora, Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem:
Quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilinguis;
Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
Nate, meae vires, mea magna potentia; solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoïa temnis;
Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquae,
Nota tibi: et nostro doluisti saepe dolore.
Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus: et vereor, quo se Junonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, et cingere flamma,
Reginam meditor; ne quo se numine mutet,
Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius, accitu cari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago et flammis restantia Trojae.
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium, sacrata sede recondam,
Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit:
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus;

Ut, quum te gremio accipiet laetissima Dido,
Regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
Quum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos; ubi mollis amaracus illum
Floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
Jamque ibat, dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
Quum venit, aulaeis jam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.
Jam pater Aeneas, et jam Trojana juventus
Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulae, quibus ordine longo
Cura penum struere, et flammis adolere Penates:
Centum aliae, totidemque pares aetate ministri,
Qui dapibus mensas onerant, et pocula ponunt.
Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aeneae: mirantur Iulum,
Flagrantesque dei voltus, simulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Praecipue infelix, pesti devota futurae,

Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phoenissa, et pariter puero donisque movetur.
Ille, ubi complexu Aeneae colloque pependit,
Et magnum falsi implevit genitoris amorem,
Reginam petit: haec oculis, haec pectore toto
Haeret; et interdum gremio fovet, inscia, Dido,
Insidat quantus miserae deus. At memor ille
Matris Acidaliae, paullatim abolere Sychaeum
Incipit, et vivo tentat praevertere amore
Jam pridem resides animos, desuetaque corda.
Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae;
Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit
Implevitque mero pateram, quam Belus et omnes
A Belo soliti. Tum facta silentia tectis.
Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur,
Hunc laetum Tyriisque diem, Trojaque profectis,
Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
Adsit laetitiae Bacchus dator, et bona Juno:
Et vos, o, coetum, Tyrii! celebrate faventes.
Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,
Primaque, libato, summo tenus attigit ore.
Tum Bitiae dedit increpitans. Ille impiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se proluit auro:
Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas

Personat aurata, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisque labores ; [nes ;
Unde hominum genus,et pecudes ; unde imber, et ig-
Arcturum, pluviasque Hyadas,geminosque Triones ;
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur.
Nec non et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa;
Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis ; [les.
Nunc, quales Diomedis equi ; nunc, quantus Achil-
Immo age, et a prima dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
Erroresque tuos : nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS

A E N E I D O S

LIBER II.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto :
Infandum, Regina, jubes renovare dolorem,
Trojanas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danai : quaeque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis, talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi,
Temperet a lacrimis ? et jam nox humida coelo
Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos :
Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojae supremum audire laborem ;
Quamquam animus meminisse horret, luctuque re-
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi, [fugit,
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Instar montis equum, divina Palladis arte,
Aedificant, sectaque intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant : ea fama vagatur.
Huc, delecta virûm sortiti corpora, furtim

Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
Ingentis uterumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis:
Huc se provecti deserto in littore condunt.
Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu:
Panduntur portae: juvat ire, et Dorica castra
Desertosque videre locos, littusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles:
Classibus hic locus: hic acie certare solebant.
Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae,
Et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, et arce locari,
Sive dolo, seu jam Trojae sic fata ferebant:
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectaque dona,
Praecipitare jubent, subjectisque urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria volgus.
Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce;
Et procul: O miseri! quae tanta insania, cives?
Creditis avectos hostis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulixes?
Aut, hoc inclusi ligno, occultantur Achivi,
Aut haec in nostros fabricata est machina muros,

Inspectura domos, venturaque desuper urbi ;
Aut aliquis latet error : equo ne credite, Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum,
Contorsit. Stetit illa tremens, uteroque recusso
Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
Et, si fata deûm, si mens non laeva fuisset,
Impulerat, ferro Argolicas foedare latebras ;
Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce! manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae : qui se ignotum venientibus ultro,
Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu certae occumbere morti.
Undique, visendi studio, Trojana juventus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, et crimine ab uno
Disce omnis.
Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis,
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit;
Heu! quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt
Accipere ? aut quid jam misero mihi denique restat ?
Cui neque apud Danaos usquam locus ; et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
Impetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,

Quidve ferat; memoret, quae sit fiducia capto.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur.
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcumque, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.
Hoc primum: nec, si miserum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod si forte tuas pervenit ad auris
Belidae nomen Palamedis, et incluta fama
Gloria; quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci; nunc cassum lumine lugent:
Illi me comitem, et consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regumque vigebat
Conciliis; et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus: invidia postquam pellacis Ulixi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui, demens: et me, fors si qua tulisset,
Si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem; et verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulixes
Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
In volgum ambiguas, et quaerere conscius arma.
Nec requievit enim, donec, Calchante ministro,—
Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata revolvo?
Quidve moror? si omnis uno ordine habetis Achivos,

Idque audire sat est; jamdudum sumite poenas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridae.
Tum vero ardemus scitari et quaerere caussas,
Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgae.
Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur.
Saepe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, et longo fessi discedere bello:
Fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti
Interclusit hiems, et terruit Auster euntis.
Praecipue, quum jam hic, trabibus contextus acernis,
Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phoebi
Mittimus, isque adytis haec tristia dicta reportat:
Sanguine placastis ventos, et virgine caesa,
Quum primum Iliacas, Danai, venistis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica. Volgi quae vox ut venit ad auris,
Obstupuere animis, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quae sint ea numina divom,
Flagitat. Et mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, et taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito rumpit vocem, et me destinat arae.
Adsensere omnes; et, quae sibi quisque timebat,

Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jamque dies infanda aderat; mihi sacra parari,
Et salsae fruges, et circum tempora vittae.
Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi;
Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela, darent si forte, dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulcis natos, exoptatumque parentem;
Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos, et conscia numina veri,
Per, si qua est quae restet adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum; miserere animi non digna ferentis.
His lacrimis vitam damus, et miserescimus ultro.
Ipse viro primus manicas atque arta levari
Vincla jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios;
Noster eris: mihique haec edissere vera roganti.
Quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
Quidve petunt? quae religio? aut quae machina belli?
Dixerat. Ille, dolis instructus, et arte Pelasga,
Sustulit, exutas vinclis, ad sidera palmas:
Vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen, ait; vos, arae, ensesque nefandi,
Quos fugi, vittaeque deûm, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura;
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,

Si qua tegunt; teneor patriae nec legibus ullis.
Tu modo promissis maneas, servataque serves,
Troja, fidem; si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaûm, et coepti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo
Tydides sed enim, scelerumque inventor, Ulixes,
Fatale aggressi sacrato avellere templo
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi divae contingere vittas;
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm, fractae vires, aversa deae mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum: arsere coruscae
Luminibus flammae arrectis, salsusque per artus
Sudor iit; terque ipsa solo, mirabile dictu!
Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit aequora Calchas;
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deosque parant comites, pelagoque remenso
Improvisi aderunt: ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio, moniti, pro numine laeso,
Effigiem statuere; nefas quae triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, coeloque educere, jussit;

Ne recipi portis, aut duci in moenia, possit,
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam, si vestra manus violasset dona Minervae,
Tum magnum exitium, quod dî prius omen in ipsum
Convertant! Priami imperio Phrygibusque futurum:
Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem,
Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis perjurique arte Sinonis
Credita res; captique dolis, lacrimisque coactis,
Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.
Hic aliud majus miseris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce! autem gemini a Tenedo, tranquilla per alta,
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta jubaeque
Sanguineae exsuperant undas; pars cetera pontum
Pone legit, sinuantque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: jamque arva tenebant,
Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsangues. Illi agmine certo
Laocoonta petunt; et primum parva duorum
Corpora natorum serpens amplexus uterque

Implicat, et miseros morsu depascitur artus :
Post, ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus ; et jam,
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, et cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nodos,
Perfusus sanie vittas atroque veneno ;
Clamores simul horrendos ad sidera tollit :
Qualis mugitus, fugit quum saucius aram
Taurus, et incertam excussit cervice securim.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, saevaeque petunt Tritonidis arcem ;
Sub pedibusque deae, clipeique sub orbe, teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat pavor ; et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Laeserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque divae
Numina, conclamant.
Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subjiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Feta armis. Pueri circum, innuptaeque puellae,
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediaeque minans illabitur urbi.
O patria ! o, divûm domus, Ilium ! et, incluta bello,
Moenia Dardanidum ! quater ipso in limine portae

Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen, immemores, caecique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, dei jussu non umquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
  Vertitur interea coelum, et ruit oceano Nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per moenia, Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae,
Littora nota petens, flammas quum regia puppis
Extulerat; fatisque deûm defensus iniquis,
Inclusos utero Danaos et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, laetique cavo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque, duces, et dirus Ulixes,
Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipse doli fabricator, Epeos.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam:
Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
  Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
Incipit, et dono divûm gratissima serpit.
In somnis, ecce! ante oculos moestissimus Hector

Visus adesse mihi, largosque effundere fletus ;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis.
Hei mihi ! qualis erat ! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignis !
Squalentem barbam, et concretos sanguine crinis,
Volneraque illa, gerens, quae circum plurima muros
Accepit patrios. Ultro flens ipse videbar
Compellare virum, et moestas expromere voces :
O lux Dardaniae ! spes o fidissima Teucrûm !
Quae tantae tenuere morae ? quibus Hector ab oris
Exspectate venis ? ut te, post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores,
Defessi adspicimus ! quae caussa indigna serenos
Foedavit voltus ? aut cur haec volnera cerno ?
Ille nihil ; nec me quaerentem vana moratur :
Sed, graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu ! fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros : ruit alto a culmine Troja.
Sat patriae Priamoque datum. Si Pergama dextra
Defendi possent ; etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troja Penates :
Hos cape fatorum comites : his moenia quaere,
Magna pererrato statues quae denique ponto.
Sic ait ; et manibus vittas, Vestamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur moenia luctu ;

Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus arboribusque obtecta recessit,
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior somno, et summi fastigia tecti
Adscensu supero, atque arrectis auribus adsto :
In segetem, veluti, quum flamma, furentibus austris,
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata laeta, boumque labores,
Praecipitesque trahit silvas ; stupet inscius, alto
Accipiens sonitum saxi de vertice, pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaûmque patescunt
Insidiae. Jam Deïphobi dedit ampla ruinam,
Volcano superante, domus : jam proximus ardet
Ucalegon : Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio ; nec sat rationis in armis.
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis, ardent animi : furor iraque mentem
Praecipitant ; pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce ! autem telis Panthus elapsus Achivom,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus ar-
Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit : [cem?
Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae. Fuimus Troës : fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Jupiter Argos

Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in moenibus adstans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,
Insultans. Portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis umquam venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum,
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi proelia tentant
Portarum vigiles, et caeco Marte resistunt.
Talibus Othryadae dictis, et numine divom,
In flammas et in arma feror, quo tristis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et sublatus ad aethera clamor.
Addunt se socios Rhipeus, et, maximus armis,
Epytus, oblati per lunam, Hypanisque Dymasque,
Et lateri agglomerant nostro; juvenisque Coroebus,
Mygdonides. Illis ad Trojam forte diebus
Venerat, insano Cassandrae incensus amore;
Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque, ferebat:
Infelix! qui non sponsae praecepta furentis
Audierit.
Quos ubi confertos audere in proelia vidi;
Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi, (quae sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
Incensae) moriamur, et in media arma ruamus.
Una salus victis nullam sperare salutem.

Sic animis juvenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostis,
Vadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus
Urbis iter: Nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrimis aequare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, et religiosa deorum
Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in praecordia virtus,
Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus se, Danaûm magna comitante caterva.
Androgeus offert nobis, socia agmina credens
Inscius; atque ultro verbis compellat amicis:
Festinate, viri, nam quae tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?
Dixit: et extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios delapsus in hostis.
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
Attollentem iras, et caerula colla tumentem;
Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat:

Irruimus, densis et circumfundimur armis ;
Ignarosque loci passim, et formidine captos,
Sternimus. Adspirat primo fortuna labori.
Atque hic, successu exsultans animisque, Coroebus :
O socii ! qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
Mutemus clipeos, Danaûmque insignia nobis
Aptemus : dolus, an virtus, quis in hoste requirat ?
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clipeique insigne decorum,
Induitur, laterique Argivum accommodat ensem.
Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Laeta facit : spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais haud numine nostro,
Multaque per caecam congressi proelia noctem
Conserimus ; multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad navis, et littora cursu
Fida petunt : pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, et nota conduntur in alvo.
Heu ! nihil invitis fas quemquam fidere divis.
Ecce ! trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus a templo, Cassandra, adytisque Minervae,
Ad coelum tendens ardentia lumina frustra :
Lumina ; nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
Et sese medium injecit periturus in agmen.
Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis

Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes,
Armorum facie, et Grajarum errore jubarum.
Tum Danai, gemitu atque ereptae virginis ira,
Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et laetus Eoïs
Eurus equis: stridunt silvae, saevitque tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clipeos, mentitaque tela,
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primusque Coroebus
Peneleï dextra, divae armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit et Rhipeus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris, et servantissimus aequi:
Dis aliter visum: pereunt Hypanisque Dymasque,
Confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela nec ullas
Vitavisse vices Danaûm; et, si fata fuissent
Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde,
Iphitus et Pelias mecum; quorum Iphitus aevo
Jam gravior, Pelias et volnere tardus Ulixi;
Protenus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam

Bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis,
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
Haerent parietibus scalae; postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
Protecti objiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidae contra turris, ac tecta domorum
Culmina, convellunt: his se, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis;
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores; has servant agmine denso.
Instaurati animi, regis succurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, caecaeque fores, et pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
Saepius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis, unde
Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
Turrim in praecipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri
Et Danaûm solitae naves, et Achaïa castra,
Aggressi ferro circum, qua summa labantis
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimusque: ea, lapsa repente, ruinam
Cum sonitu trahit, et Danaûm super agmina late

Incidit: ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum, primoque in limine, Pyrrhus
Exsultat, telis et luce coruscus aëna:
Qualis, ubi in lucem coluber, mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat;
Nunc, positis novus exuviis, nitidusque juventa,
Lubrica convolvit, sublato pectore, terga,
Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.
Una ingens Periphas, et, equorum agitator Achillis,
Armiger Automedon; una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina jactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque a cardine vellit
Aeratos; jamque excisa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, et atria longa patescunt:
Apparent Priami et veterum penetralia regum;
Armatosque vident stantis in limine primo.
At domus interior gemitu, miseroque tumultu,
Miscetur; penitusque cavae plangoribus aedes
Femineis ululant: ferit aurea sidera clamor.
Tum pavidae tectis matres ingentibus errant,
Amplexaeque tenent postes, atque oscula figunt.
Instat vi patria Pyrrhus; nec claustra, neque ipsi
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
Janua, et emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant

Immissi Danai, et late loca milite complent.
Non sic, aggeribus ruptis, quum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnis
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
Caede Neoptolemum, geminosque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per
Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat, ignis. [aras
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi,
Procubuere. Tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.
Urbis uti captae casum, convolsaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desueta trementibus aevo
Circumdat nequidquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris axe,
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus,
Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.
Hic Hecuba et natae nequidquam altaria circum,
Praecipites atra ceu tempestate columbae,
Condensae, et divom amplexae simulacra, sedebant.
Ipsum autem sumtis Priamum juvenalibus armis
Ut vidit; Quae mens tam dira, miserrime conjunx,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis,
Tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet Hector.

Huc tandem concede: haec ara tuebitur omnis;
Aut moriere simul Sic ore effata, recepit
Ad sese et sacra longaevum in sede locavit.
Ecce! autem, elapsus Pyrrhi de caede, Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostis,
Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat,
Saucius: illum ardens infesto volnere Pyrrhus
Insequitur, jam jamque manu tenet, et premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit:
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Dî, si qua est coelo pietas quae talia curet,
Persolvant grâtes dignas, et praemia reddant
Debita; qui nati coram me cernere letum
Fecisti, et patrios foedasti funere voltus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo; sed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit: rauco quod protenus aere repulsum,
Et summo clipei nequidquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo haec, et nuntius ibis
Pelidae genitori: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum, narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem

Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati;
Implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit, ensem.
Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam et prolapsa videntem
Pergama; tot quondam populis terrisque superbum,
Regnatorem Asiae. Jacet ingens littore truncus,
Avolsumque humeris caput, et sine nomine corpus.
At me tum primum saevus circumstetit horror.
Obstupui: subiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevum crudeli volnere vidi
Vitam exhalantem: subiit deserta Creüsa,
Et direpta domus, et parvi casus Iuli.
Respicio, et, quae sit me circum copia, lustro.
Deseruere omnes defessi, et corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus aegra dedere.
Jamque adeo super unus eram; quum limina Vestae
Servantem, et tacitam secreta in sede latentem,
Tyndarida adspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa, sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et poenas Danaûm, et deserti conjugis iras,
Praemetuens, Trojae et patriae communis Erinnys,
Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
Exarsere ignes animo; subit ira cadentem
Ulcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis, patriasque Mycen-
Adspiciet, partoque ibit regina triumpho? [as,

Conjugiumque, domumque, patres, natosque, videbit,
Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita. Namque, etsi nullum memorabile nomen
Feminea in poena est, nec habet victoria laudem;
Exstinxisse nefas tamen, et sumsisse merentis
Laudabor poenas; animumque explesse juvabit
Ultricis flammae, et cineres satiasse meorum.
Talia jactabam, et furiata mente ferebar;
Quum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit,
Alma parens, confessa deam, qualisque videri
Coelicolis et quanta solet; dextraque prehensum
Continuit, roseoque haec insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius adspicies, ubi fessum aetate parentem
Liqueris, Anchisen? superet conjunxne Creüsa,
Ascaniusque puer? quos omnis undique Graiae
Circum errant acies; et, ni mea cura resistat,
Jam flammae tulerint, inimicus et hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacaenae,
Culpatusve Paris; divom inclementia, divom,
Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.
Adspice: namque omnem, quae nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat visus tibi, et humida circum
Caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis

Jussa time, neu praeceptis parere recusa:
Hic, ubi disjectas moles avolsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque ab sedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scaeas saevissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen,
Ferro accincta, vocat.
Jam summas arcis Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens, et Gorgone saeva.
Ipse Pater Danais animos, viresque secundas,
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam.
Dixerat: et spissis noctis se condidit umbris.
Apparent dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna deûm.

Tum vero omne mihi visum considere in ignis
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja:
Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum
Quum, ferro accisam crebrisque bipennibus, instant
Eruere agricolae certatim; illa usque minatur,
Et, tremefacta comam concusso vertice, nutat;
Volneribus donec paullatim evicta supremum
Congemuit, traxitque jugis avolsa ruinam.
Descendo, ac, ducente deo, flammam inter et hostis
Expedior: dant tela locum, flammaeque recedunt.

Atque, ubi jam patriae perventum ad limina sedis,

Antiquasque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troja,
Exsiliumque pati. Vos o! quibus integer aevi
Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires;
Vos agitate fugam.
Me si coelicolae voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. Satis una, superque,
Vidimus excidia, et captae superavimus urbi.
Sic o! sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam. Miserebitur hostis,
Exuviasque petet. Facilis jactura sepulcri.
Jam pridem invisus divis, et inutilis, annos
Demoror; ex quo me divom pater, atque hominum [rex,
Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat:
Nos contra, effusi lacrimis, conjunxque Creüsa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urguenti incumbere, vellet.
Abnegat; inceptoque et sedibus haeret in ìsdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto:
Nam quod consilium, aut quae jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui,
Et sedet hoc animo, perituraeque addere Trojae
Teque tuosque juvat; patet isti janua leto:
Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,

Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis,
Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque
Ascanium, patremque meum, juxtaque Creüsam,
Alterum in alterius mactatos sanguine, cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais: sinite instaurata revisam
Proelia. Numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hinc ferro accingor rursus, clipeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce! autem, complexa pedes, in limine conjunx
Haerebat, parvumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum;
Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, et conjunx quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat;
Quum subitum dictuque oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter, moestorumque ora parentum,
Ecce! levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera laetus
Extulit, et coelo palmas cum voce tetendit:
Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Adspice nos; hoc tantum: et, si pietate meremur,

Da deinde auxilium, pater, atque haec omina firma.
Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit laevum, et, de coelo lapsa, per umbras,
Stella, facem ducens, multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram se condere silva,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant.
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque deos, et sanctum sidus adorat:
Jam jam nulla mora est: sequor, et, qua ducitis, adsum.
Dî patrii, servate domum, servate nepotem:
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso [est.
Dixerat ille: et jam per moenia clarior ignis
Auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit.
Quo res cumque cadent, unum et commune periclum,
Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus
Sit comes, et longe servet vestigia conjunx.
Vos famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertae Cereris, juxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos:
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates:
Me, bello e tanto digressum, et caede recenti,

Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.
Haec fatus, latos humeros, subjectaque colla,
Veste super fulvique insternor pelle leonis;
Succedoque oneri: dextrae se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus aequis:
Pone subit conjunx. Ferimur per opaca locorum;
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam: subito quum creber ad auris
Visus adesse pedum sonitus; genitorque, per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant:
Ardentis clipeos atque aera micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem. Namque, avia cursu
Dum sequor, et nota excedo regione viarum,
Heu! misero conjunx fatone erepta Creüsa
Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
Incertum: nec post oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi, animumve reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
Venimus: hic demum collectis omnibus una
Defuit; et comites, natumque, virumque, fefellit.
Quem non incusavi amens hominumque deorumque?
Aut quid in eversa vidi crudelius urbe? [tes,
Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Pena-

Commendo sociis, et curva valle recondo :
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renovare omnis, omnemque reverti
Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
Principio muros, obscuraque limina portae,
Qua gressum extuleram, repeto ; et vestigia retro
Observata sequor per noctem, et lumine lustro.
Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum, si forte pedem, si forte, tulisset,
Me refero : irruerant Danai, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Volvitur : exsuperant flammae ; furit aestus ad auras.
Procedo, et Priami sedes, arcemque, reviso.
Et jam porticibus vacuis Junonis asylo,
Custodes lecti, Phoenix et dirus Ulixes
Praedam adservabant : huc undique Troïa gaza,
Incensis erepta adytis, mensaeque deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur : pueri et pavidae longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, moestusque Creüsam
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vo-
Quaerenti, et tectis urbis sine fine furenti, [cavi.
Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creüsae
Visa mihi ante oculos, et nota major imago.
Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit.
Tum sic affari, et curas his demere dictis :
Quid tantum insano juvat indulgere dolori,

O dulcis conjunx? non haec sine numine divom
Eveniunt: nec te hinc comitem asportare Creüsam
Fas; aut ille sinit superi regnator Olympi.
Longa tibi exsilia,et vastum maris aequor arandum:
Et terram Hesperiam venies; ubi Lydius, arva
Inter opima virûm, leni fluit agmine Thybris.
Illic res laetae, regnumque, et regia conjunx
Parta tibi: lacrimas dilectae pelle Creüsae.
Non ego Myrmidonum sedes, Dolopumve, superbas
Adspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
Dardanis, et divae Veneris nurus;
Sed me magna deûm Genetrix his detinet oris.
Jamque vale, et nati serva communis amorem.
Haec ubi dicta dedit, lacrimantem, et multa volen-
Dicere, deseruit, tenuisque recessit in auras. [tem
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter, frustra comprensa, manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios consumta nocte reviso.

Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
Invenio admirans numerum; matresque, virosque,
Collectam exsilio pubem, miserabile volgus.
Undique convenere, animis opibusque parati,
In quascumque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis summae surgebat Lucifer Idae,
Ducebatque diem; Danaique obsessa tenebant
Limina portarum; nec spes opis ulla dabatur:
Cessi, et sublato montem genitore petivi.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER III.

Postquam res Asiae Priamique evertere gentem
Immeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja;
Diversa exsilia et desertas quaerere terras
Auguriis agimur divom, classemque sub ipsa
Antandro, et Phrygiae molimur montibus Idae,
Incerti, quo fata ferant, ubi sistere detur;
Contrahimusque viros. Vix prima inceperat aestas,
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat:
Littora quum patriae lacrimans portusque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit. Feror exsul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis dis.
Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo;
Hospitium antiquum Trojae, sociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, et littore curvo
Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis;
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionaeae matri, divisque, ferebam,
Auspicibus coeptorum operum; superoque nitentem
Coelicolûm regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi; viridemque ab humo convellere silvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,
Horrendum et dictu video mirabile monstrum.
Nam, quae prima solo ruptis radicibus arbor
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
Rursus et alterius lentum convellere vimen
Insequor, et caussas penitus tentare latentis:
Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa movens animo, nymphas venerabar agrestis,
Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,
Rite secundarent visus, omenque levarent.
Tertia sed postquam majore hastilia nisu
Aggredior, genibusque adversae obluctor arenae;
(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris:
Quid miserum, Aenea, laceras? jam parce sepulto;
Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troja
Externum tulit; aut cruor hic de stipite manat.
Heu! fuge crudelis terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea texit
Telorum seges, et jaculis increvit acutis.

Tum vero, ancipiti mentem formidine pressus,
Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit.
Hunc Polydorum, auri, quondam, cum pondere mag-
Infelix Priamus furtim mandarat alendum [no,
Threïcio regi; quum jam diffideret armis
Dardaniae, cingique urbem obsidione videret.
Ille, ut opes fractae Teucrûm et Fortuna recessit,
Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames! Postquam pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monstra deûm refero, et, quae sit sententia, posco.
Omnibus idem animus, scelerata excedere terra;
Linqui pollutum hospitium, et dare classibus austros.
Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant Manibus arae,
Caeruleis moestae vittis, atraque cupresso;
Et circum Iliades, crinem de more solutae.
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis et sacri pateras; animamque sepulcro
Condimus, et magna supremum voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, et lenis crepitans vocat Auster in altum,
Deducunt socii navis, et littora complent.
Provehimur portu: terraeque urbesque recedunt.
Sacra, mari colitur medio gratissima tellus,
Nereidum matri, et Neptuno Aegaeo:

Quam pius Arcitenens, oras et littora circum
Errantem, Gyaro celsa Myconoque revinxit,
Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.
Huc feror: haec fessos tuto placidissima portu
Accipit. Egressi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
Vittis et sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum.
Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam, Thymbraee, domum, da moenia fessis,
Et genus, et mansuram urbem. Serva altera Trojae
Pergama, reliquias Danaûm atque immitis Achilli.
Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
Da, pater, augurium; atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque dei; totusque moveri
Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, et vox fertur ad auris:
Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.
Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tumultu
Laetitia: et cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt;
Quo Phoebus vocet errantis, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,

Audite, o proceres! ait, et spes discite vestras.
Creta Jovis magni medio jacet insula ponto;
Mons Idaeus ubi, et gentis cunabula nostrae.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna;
Maximus unde pater, si rite audita recordor,
Teucrus Rhoeteas primum est advectus ad oras,
Optavitque locum regno. Nondum Ilium et arces
Pergameae steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybelae, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus: hinc fida silentia sacris,
Et juncti currum dominae subiere leones.
Ergo agite, et, divom ducunt qua jussa, sequamur:
Placemus ventos, et Gnosia regna petamus.
Nec longo distant cursu: modo Jupiter adsit,
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaque littora Cretae;
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donusam,
Olearon, niveamque Paron, sparsasque per aequor
Cycladas, et crebris legimus freta concita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis,

Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
  Ergo avidus muros optatae molior urbis,
Pergameamque voco; et, laetam cognomine, gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere sicco subductae littore puppes;
Connubiis arvisque novis operata juventus;
Jura domosque dabam: subito quum tabida membris,
Corrupto coeli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, et letifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant
Corpora: tum sterilis exurere Sirius agros;
Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiae, Phoebumque, remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam fessis finem rebus ferat; unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quo vertere cursus.
  Nox erat, et terris animalia somnus habebat:
Effigies sacrae divom, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troja, mediisque ex ignibus urbis,
Extuleram, visi ante oculos adstare jacentis
Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic affari, et curas his demere dictis:
Quod tibi, delato Ortygiam, dicturus Apollo est,
Hic canit; et tua nos en! ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma, secuti:
Nos tumidum sub te permensi classibus aequor:
Idem venturos tollemus in astra nepotes,

Imperiumque urbi dabimus. Tu moenia magnis
Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
Mutandae sedes. Non haec tibi littora suasit
Delius, aut Cretae jussit considere, Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae:
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hae nobis propriae sedes: hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, et haec laetus longaevo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque requirat
Ausonias. Dictaea negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, praesentiaque ora, videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad coelum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis. Perfecto laetus honore,
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentis;
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis casus Cassandra canebat.
Nunc repeto, haec generi portendere debita nostro;
Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna, vocare.
Sed quis ad Hesperiae venturos littora Teucros

Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phoebo, et, moniti meliora, sequamur.
Sic ait; et cuncti dicto paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque cava trabe currimus aequor.
Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullae
Apparent terrae, coelum undique et undique pontus;
Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque surgunt
Aequora. Dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, et nox humida coelum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, et caecis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere coelo,
Nec meminisse viae media, Palinurus, in unda.
Tris adeo incertos caeca caligine soles
Erramus pelago; totidem sine sidere noctes:
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montis, ac volvere fumum.
Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.
Servatum ex undis, Strophadum me littora primum
Accipiunt: Strophades Graio stant nomine dictae
Insulae Ionio in magno; quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineïa postquam
Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla

Pestis et ira deûm Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum voltus, foedissima ventris
Proluvies, uncaeque manus, et pallida semper
Ora fame.
  Huc ubi delati portus intravimus; ecce!
Laeta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Irruimus ferro; et divos, ipsumque vocamus
In partem praedamque Jovem. Tum littore curvo
Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitae horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiae, et magnis quatiunt clangoribus alas;
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo, sub rupe cavata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum, ex diverso coeli, caecisque latebris,
Turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capessant,
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt ensis, et scuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapsae sonitum per curva dedere
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cavo: invadunt socii, et nova proelia tentant,
Obscenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec volnera tergo,

Accipiunt ; celerique fuga sub sidera lapsae
Semesam praedam, et vestigia foeda, relinquunt.
Una in praecelsa consedit rupe Celaeno,
Infelix vates ; rumpitque hanc pectore vocem :
Bellum etiam pro caede boum, stratisque juvencis,
Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontis pellere regno ?
Accipite ergo animis atque haec mea figite dicta :
Quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus A-
Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando. [pollo
Italiam cursu petitis ; ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit :
Sed non ante datam cingetis moenibus urbem,
Quam vos dira fames, nostraeque injuria caedis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit ; et in silvam, pennis ablata, refugit.
At sociis, subita gelidus formidine, sanguis
Deriguit : cecidere animi ; nec jam amplius armis,
Sed votis precibusque, jubent exposcere pacem,
Sive deae, seu sint dirae obscenaeque volucres.
Et pater Anchises, passis de littore palmis,
Numina magna vocat, meritosque indicit honores :
Dî, prohibete minas : dî, talem avertite casum ;
Et placidi servate pios. Tum littore funem
Deripere, excussosque jubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti : ferimur spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,

Dulichiumque, Sameque, et Neritos, ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacae, Laërtia regna,
Et terram altricem saevi exsecramur Ulixi.
Mox et Leucatae nimbosa cacumina montis,
Et, formidatus nautis, aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, et parvae succedimus urbi.
Ancora de prora jacitur: stant littore puppes.
Ergo, insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palaestras
Nudati socii. Juvat evasisse tot urbis
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostis.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas.
Aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.
Linquere tum portus jubeo, et considere transtris:
Certatim socii feriunt mare, et aequora verrunt.
Protenus aërias Phaeacum abscondimus arces,
Littoraque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et celsam Buthroti accedimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auris:
Priamiden Helenum Graias regnare per urbis,
Conjugio Aeacidae Pyrrhi sceptrisque potitum;
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui; miroque incensum pectus amore,

Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classis et littora linquens.
Sollemnis tum forte dapes, et tristia dona,
Ante urbem in luco, falsi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, caussam lacrimis, sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, et Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstris,
Deriguit visu in medio: calor ossa reliquit:
Labitur; et longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? Dixit; lacrimasque effudit, et omnem
Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu! quis te casus, dejectam conjuge tanto,
Excipit? aut quae digna satis Fortuna revisit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
Dejecit voltum, et demissa voce locuta est:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hostilem ad tumulum Trojae sub moenibus altis
Jussa mori, quae sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patria incensa, diversa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae fastus, juvenemque superbum,

Servitio enixae, tulimus: qui deinde, secutus
Ledaeam Hermionen, Lacedaemoniosque Hymenaeos,
Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, ereptae magno inflammatus amore
Conjugis, et scelerum Furiis agitatus, Orestes
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem, Trojano a Chaone dixit;
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
Aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne et vescitur aura?
Quem tibi jam Troja * * * *
Ecqua tamen puero est amissae cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosque virilis,
Et pater Aeneas, et avunculus excitat Hector?
  Talia fundebat lacrimans, longosque ciebat
Incassum fletus; quum sese a moenibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
Agnoscitque suos, laetusque ad limina ducit,
Et multum lacrimas verba inter singula fundit.
Procedo, et parvam Trojam, simulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum,
Agnosco; Scaeaeque amplector limina portae.
Nec non et Teucri socia simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis:
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,

Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.
  Jamque dies, alterque dies processit ; et aurae
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quaeso :
Trojugena, interpres divom, qui numina Phoebi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, et praepetis omina pennae ;
Fare age, (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, et cuncti suaserunt numine divi
Italiam petere, et terras tentare repostas :
Sola novum, dictuque nefas, Harpyia Celaeno
Prodigium canit, et tristis denuntiat iras,
Obscenamque famem) quae prima pericula vito ?
Quidve sequens tantos possim superare labores ?
Hic Helenus, caesis primum de more juvencis,
Exorat pacem divom, vittasque resolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipse manu, multo suspensum numine, ducit ;
Atque haec deinde canit divino ex ore sacerdos :
  Nate dea, nam te majoribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides ; sic fata deûm rex
Sortitur, volvitque vices : is vertitur ordo :
Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
Aequora, et Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis ; prohibent nam cetera Parcae
Scire, Helenum farique vetat Saturnia Juno.
Principio, Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinosque, ignare, paras invadere portus,

Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante et Trinacria lentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus aequor,
Infernique lacus, Aeaeaeque insula Circae,
Quam tuta possis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Quum tibi sollicito, secreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa, jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
Effuge: cuncta malis habitantur moenia Graiis.
Hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetae subnixa Petelia muro.
Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes,
Et positis aris jam vota in littore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto;
Hac casti maneant in religione nepotes.
Ast, ubi digressum Siculae te admoverit orae

Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori,
Laeva tibi tellus et longo laeva petantur
Aequora circuitu ; dextrum fuge littus et undas.
Haec loca vi quondam, et vasta convolsa ruina,
(Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, quum protenus utraque tellus
Una foret : venit medio vi pontus, et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque, et urbis,
Littore diductas, angusto interluit aestu.
Dextrum Scylla latus, laevum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, et sidera verberat unda.
At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, et navis in saxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus : postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos et circum flectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, et caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris implet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, praeque omnibus unum,
Praedicam,et repetens iterumque iterumque monebo:
Junonis magnae primum prece numen adora ;
Junoni cane vota libens, dominamque potentem

Supplicibus supera donis: sic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relicta.
Huc ubi delatus Cumaeam accesseris urbem,
Divinosque lacus, et Averna sonantia silvis;
Insanam vatem adspicies, quae rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
Quaecumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis quum cardine ventus
Impulit, et teneras turbavit janua frondis,
Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina, curat:
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.
Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti;
Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos;
Quin adeas vatem, precibusque, oracula, poscas,
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
Haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad aethera Trojam.

Quae postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc, auro gravia, sectoque elephanto,
Imperat ad navis ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonaeosque lebetas,

Loricam consertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeae, cristasque comantis,
Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare jubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti;
Quem Phoebi interpres multo compellat honore:
Conjugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniae tellus! hanc adripe velis.
Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est:
Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate! quid ultra
Provehor, et fando surgentis demoror austros?
Nec minus Andromache, digressu moesta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestis,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honore;
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur: [rum
Accipe et haec, manuum tibi quae monumenta mea-
Sint, puer, et longum Andromachae testentur amo-
rem,
Conjugis Hectoreae. Cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago!
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat;
Et nunc aequali tecum pubesceret aevo.
Hos ego digrediens lacrimis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta

Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris aequor arandum;
Arva neque Ausoniae, semper cedentia retro,
Quaerenda. Effigiem Xanthi Trojamque videtis,
Quam vestrae fecere manus; melioribus, opto,
Auspiciis, et quae fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arva,
Intraro, gentique meae data moenia cernam;
Cognatas urbis olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, (quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus) unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta;
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris ad undam,
Sortiti remos, passimque in littore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium Nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnis
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia coelo:
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt coelo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum; nos castra movemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas.
Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis,

Quum procul obscuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam laeto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero; divosque vocavit
Stans celsa in puppi:
Dì, maris et terrae tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatae aurae, portusque patescit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervae.
Vela legunt socii, et proras ad littora torquent.
Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum;
Objectae salsa spumant adspargine cautes;
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli, refugitque ab littore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi,
Tondentis campum late, candore nivali.
Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita! portas:
Bello armantur equi: bellum haec armenta minantur.
Sed tamen idem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, et frena jugo concordia ferre:
Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur
Palladis armisonae, quae prima accepit ovantis;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu;
Praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite
Junoni Argivae jussos adolemus honores.
Haud mora: continuo, perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,

Grajugenûmque domos suspectaque linquimus arva.
Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
Cernitur. Attollit se diva Lacinia contra,
Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa,
Audimus longe, fractasque ad littora voces;
Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae.
Et pater Anchises: Nimirum haec illa Charybdis;
Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat.
Eripite, o socii! pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt; primusque rudentem
Contorsit laevas proram Palinurus ad undas:
Laevam cuncta cohors remis ventisque petivit.
Tollimur in coelum curvato gurgite, et îdem
Subducta ad Manis imos desidimus unda.
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
Ter spumam elisam, et rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit;
Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens
Ipse: sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo, et candente favilla;
Attollitque globos flammarum, et sidera lambit:
Interdum scopulos, avolsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.

Fama est, Enceladi, semiustum fulmine, corpus
Urgueri mole hac, ingentemque insuper Aetnam
Impositam ruptis flammam exspirare caminis;
Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et coelum subtexere fumo.
Noctem illam tecti silvis immania monstra
Perferimus; nec, quae sonitum det caussa, videmus:
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus, obscuro sed nubila coelo;
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Quum subito e silvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad littora tendit.
Respicimus. Dira illuvies, immissaque barba,
Consertum tegumen spinis: at cetera Graius,
Ut quondam patriis ad Trojam missus in armis.
Isque, ubi Dardanios habitus, et Troïa vidit
Arma procul, paullum adspectu conterritus haesit,
Continuitque gradum: mox sese ad littora praeceps
Cum fletu precibusque tulit: Per sidera testor,
Per superos, atque hoc coeli spirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quascumque abducite terras.
Hoc sat erit. Scio me Danais e classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse Penates;
Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto:

Si pereo, hominum manibus periisse juvabit.
Dixerat; et, genua amplexus genibusque volutans,
Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quae deinde agitet Fortuna, fateri.
Ipse pater dextram, Anchises, haud multa moratus,
Dat juveni; atque animum praesenti pignore firmat.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamasto
Paupere (mansissetque utinam Fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis
Intus, opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (Di, talem terris avertite pestem!)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero quum corpora nostro,
Prensa manu magna, medio resupinus in antro,
Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent
Limina: vidi atro quum membra fluentia tabo
Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impune quidem; nec talia passus Ulixes,
Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam, simul, expletus dapibus, vinoque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans, ac frusta cruento,
Per somnum, commixta mero; nos, magna precati

Numina, sortitique vices, una undique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar :
Et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.
Sed fugite, o miseri ! fugite, atque ab littore funem
Rumpite :
Nam, qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
Centum alii curva haec habitant ad littora volgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia jam Lunae se cornua lumine complent,
Quum vitam in silvis, inter deserta ferarum
Lustra domosque, traho, vastosque ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,
Dant rami, et volsis pascunt radicibus herbae.
Omnia collustrans, hanc primum ad littora classem
Conspexi venientem. Huic me, quaecumque fuisset,
Addixi : satis est gentem effugisse nefandam :
Vos animam hanc potius quocumque absumite leto.
Vix ea fatus erat, summo quum monte videmus
Ipsum, inter pecudes vasta se mole moventem,
Pastorem Polyphemum, et littora nota petentem ;
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen a-
Trunca manu pinus regit et vestigia firmat. [demtum.
Lanigerae comitantur oves : ea sola voluptas,
Solamenque mali.

Postquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu; graditurque per aequor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito; tacitique incidere funem;
Verrimus et proni certantibus aequora remis.
Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.
Verum, ubi nulla datur dextra affectare potestas,
Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,
Clamorem immensum tollit: quo pontus, et omnes
Intremuere undae, penitusque exterrita tellus
Italiae, curvisque immugiit Aetna cavernis.
At genus, e silvis, Cyclopum, et montibus altis
Excitum, ruit ad portus, et littora complent.
Cernimus adstantis nequidquam lumine torvo
Aetnaeos fratres, coelo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales quum vertice celso
Aëriae quercus, aut coniferae cyparissi
Constiterunt, silva alta Jovis, lucusve Dianae.
Praecipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, et ventis intendere vela secundis.
Contra, jussa monent Heleni Scyllam atque Charyb-
Inter utramque viam, leti discrimine parvo, [dim.
Ni teneant cursus, certum est dare lintea retro.
Ecce! autem Boreas angusta ab sede Pelori
Missus adest: vivo praetervehor ostia saxo
Pantagiae, Megarosque sinus, Thapsumque jacentem.
Talia monstrabat, relegens errata retrorsum

Littora, Achemenides, comes infelicis Ulixi.
Sicanio praetenta sinu jacet insula contra
Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc, Elidis amnem,
Occultas egisse vias subter mare; qui nunc
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
Jussi numina magna loci veneramur: et inde
Exsupero praepingue solum stagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque saxa Pachyni
Radimus, et, fatis numquam concessa moveri,
Apparet Camarina procul, campique Geloi,
Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
Moenia, magnanimûm quondam generator equorum:
Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
Et vada dura lego saxis Lilybeïa caecis.
Hinc Drepani me portus, et illaetabilis ora,
Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curae casûsque levamen,
Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, fessum
Deseris, heu! tantis nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, quum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Aeneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat divom, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

P. VIRGILII MARONIS

A E N E I D O S

LIBER IV.

At regina, gravi jam dudum saucia cura,
Volnus alit venis, et caeco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos: haerent infixi pectore voltus,
Verbaque; nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phoebea lustrabat lampade terras
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram,
Quum sic unanimam alloquitur male sana sororem:
Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
Quem sese ore ferens! quam forti pectore, et armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu! quibus ille
Jactatus fatis! quae bella exhausta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertaesum thalami taedaeque fuisset;

Huic uni forsan potui succumbere culpae.
Anna, fatebor enim, miseri post fata Sychaei
Conjugis, et sparsos fraterna caede Penatis,
Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
Impulit: agnosco veteris vestigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentis umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante, Pudor, quam te violo, aut tua jura resolvo.
Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.
Sic effata, sinum lacrimis implevit obortis.
  Anna refert: O luce magis dilecta sorori!
Solane perpetua moerens carpere juventa,
Nec dulcis natos, Veneris nec praemia noris?
Id cinerem aut Manis credis curare sepultos?
Esto; aegram nulli quondam flexere mariti,
Non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas,
Ductoresque alii, quos Africa terra, triumphis
Dives, alit: placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
Hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello,
Et Numidae infreni cingunt, et inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?
Dis equidem auspicibus reor, et Junone secunda,
Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.

Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quae surgere regna
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis
Indulge hospitio, caussasque innecte morandi,
Dum pelago desaevit hiems, et aquosus Orion,
Quassataeque rates; dum non tractabile coelum.
His dictis incensum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiae menti, solvitque pudorem.
Principio, delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique Lyaeo;
Junoni ante omnis, cui vincla jugalia curae.
Ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima Dido
Candentis vaccae media inter cornua fundit;
Aut, ante ora deûm, pinguis spatiatur ad aras,
Instauratque diem donis, pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? est mollis flamma medullas
Interea, et tacitum vivit sub pectore volnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis conjecta cerva sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius: illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictaeos: haeret lateri letalis arundo.
Nunc media Aenean secum per moenia ducit,

Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam;
Incipit effari, mediaque in voce resistit:
Nunc eadem, labente die, convivia quaerit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos,
Sola domo moeret vacua, stratisque relictis
Incubat: illum absens absentem auditque, videtque:
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem
Non coeptae assurgunt turres; non arma juventus
Exercet, portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina coelo.
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Cara Jovis conjunx, nec famam obstare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
Tuque puerque tuus: magnum et memorabile nu-
Una dolo divom si femina victa duorum est. [men,
Nec me adeo fallit, veritam te moenia nostra
Suspectas habuisse domos Carthaginis altae.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem aeternam pactosque Hymenaeos
Exercemus? habes, tota quod mente petisti:
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum paribusque regamus

Auspiciis : liceat Phrygio servire marito,
Dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.
  Olli, sensit enim simulata mente locutam,
Quo regnum Italiae Libycas averteret oras,
Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello ?
Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.
Sed fatis incerta feror, si Jupiter unam
Esse velit Tyriis urbem, Trojaque profectis ;
Miscerive probet populos, aut foedera jungi.
Tu conjunx : tibi fas animum tentare precando.
Perge : sequar. Tum sic excepit regia Juno :
  Mecum erit iste labor. Nunc qua ratione, quod [instat,
Confieri possit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Aeneas unaque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem, commixta grandine, nimbum,
Dum trepidant alae, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, et tonitru coelum omne ciebo.
Diffugient comites, et nocte tegentur opaca :
Speluncam Dido dux et Trojanus eamdem
Devenient. Adero, et, tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenaeus erit. Non adversata petenti
Adnuit atque dolis risit Cytherea repertis.
  Oceanum interea surgens Aurora relinquit :
It portis jubare exorto delecta juventus.

Retia rara, plagae, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam, thalamo cunctantem, ad limina primi
Poenorum exspectant ; ostroque insignis, et auro,
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo :
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Nec non et Phrygii comites, et laetus Iulus,
Incedunt. Ipse, ante alios pulcherrimus omnis,
Infert se socium Aeneas, atque agmina jungit :
Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
Instauratque choros, mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agáthyrsi;
Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro :
Tela sonant humeris. Haud illo segnior ibat
Aeneas : tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montis, atque invia lustra,
Ecce ! ferae, saxi dejectae vertice, caprae
Decurrere jugis ; alia de parte patentis
Transmittunt cursu campos atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montisque relinquunt.
At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo; jamque hos cursu, jam praeterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis

Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure coelum
Incipit. Insequitur commixta grandine nimbus;
Et Tyrii comites passim, et Trojana juventus,
Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Trojanus eamdem
Deveniunt. Prima et Tellus et pronuba Juno
Dant signum: fulsere ignes, et conscius aether
Connubiis; summoque ulularunt vertice Nymphae.
Ille dies primus leti primusque malorum
Caussa fuit: neque enim specie famave movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat; hoc praetexit nomine culpam.
Extemplo Libyae magnas it Fama per urbis;
Fama malum, quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Parva metu primo: mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata deorum,
Extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem
Progenuit, pedibus celerem, et pernicibus alis.
Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt corpore
Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu! [plumae,
Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
Nocte volat coeli medio terraeque, per umbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina somno:
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,

Turribus aut altis, et magnas territat urbis;
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Haec tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat:
Venisse Aenean, Trojano a sanguine cretum,
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido;
Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Haec passim dea foeda virûm diffundit in ora.
Protenus ad regem cursus detorquet Iarban,
Inceditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic, Hammone satus, rapta Garamantide nympha,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras, posuit; vigilemque sacraverat ignem,
Excubias divom aeternas; pecudumque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina sertis:
Isque, amens animi, et rumore accensus amaro,
Dicitur, ante aras, media inter numina divom,
Multa Jovem manibus supplex orasse supinis:
Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
Adspicis haec? an te, genitor, quum fulmina torques,
Nequidquam horremus, caecique in nubibus ignes
Terrificant animos, et inania murmura miscent?
Femina, quae nostris errans in finibus urbem
Exiguam pretio posuit; cui littus arandum,
Cuique loci leges dedimus; connubia nostra
Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.

Et nunc ille Paris, cum semiviro comitatu,
Maeonia mentum mitra, crinemque madentem,
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem,
Audiit omnipotens, oculosque ad moenia torsit
Regia, et oblitos famae melioris amantis.
Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, et labere pennis;
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exspectat, fatisque datas non respicit urbis,
Alloquere, et celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promisit, Graiûmque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui, gravidam imperiis, belloque frementem,
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem;
Ascanione pater Romanas invidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur,
Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva?
Naviget. Haec summa est: hic nostri nuntius esto.
Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio; et primum pedibus talaria nectit
Aurea, quae sublimem alis, sive aequora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco

Pallentis ; alias sub Tartara tristia mittit ;
Dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, et turbida tranat
Nubila. Jamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, coelum qui vertice fulcit ;
Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pulsatur et imbri ;
Nix humeros infusa tegit : tum flumina mento
Praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.
Hic primum, paribus nitens, Cyllenius, alis,
Constitit : hinc toto praeceps se corpore ad undas
Misit ; avi similis, quae circum littora, circum
Piscosos scopulos, humilis volat aequora juxta.
Haud aliter, terras inter coelumque, volabat
Littus arenosum Libyae, ventosque secabat,
Materno veniens ab avo, Cyllenia proles.

Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Aenean fundantem arces, ac tecta novantem,
Conspicit : atque illi stellatus iaspide fulva
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena,
Demissa ex humeris ; dives quae munera Dido
Fecerat, et tenui telas discreverat auro.
Continuo invadit : Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exstruis ? heu regni rerumque oblite tuarum !
Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, coelum et terras qui numine torquet :
Ipse haec ferre jubet celeris mandata per auras :

Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem;
Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
Respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus
Debentur. Tali, Cyllenius, ore locutus,
Mortalis visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Aeneas adspectu obmutuit amens,
Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit.
Ardet abire fuga, dulcisque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? quae prima exordia sumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partisque rapit varias, perque omnia versat.
Haec alternanti potior sententia visa est: [thum,
Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Cloan-
Classem aptent taciti, socios ad littora cogant;
Arma parent, et, quae sit rebus caussa novandis,
Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, et quae mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio laeti parent, ac jussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Praesensit, motusque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. Eadem impia Fama furenti

Detulit armari classem, cursumque parari.
Saevit inops animi, totamque incensa per urbem
Bacchatur; qualis, commotis excita sacris,
Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithaeron.
Tandem his Aenean compellat vocibus ultro:
  Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas, tacitusque mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris sidere classem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
Crudelis! Quid? si non arva aliena domosque
Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret;
Troja per undosum peteretur classibus aequor? [te,
Mene fugis? Per, ego, has lacrimas, dextramque tuam,
Quando aliud mihi jam miserae nihil ipsa reliqui!
Per connubia nostra, per inceptos Hymenaeos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miserere domus labentis, et istam,
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
Odere; infensi Tyrii: te propter eundem
Exstinctus pudor, et, qua sola sidera adibam,
Fama prior. Cui me moribundam deseris, hospes?
Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.
Quid moror? an, mea Pygmalion dum moenia frater
Destruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?—

Saltem, si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam suboles; si quis mihi parvulus aula
Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret;
Non equidem omnino capta ac deserta viderer.
Dixerat: ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, numquam, Regina, negabo
Promeritam; nec me meminisse pigebit Elissae,
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscondere fur-
Speravi, ne finge. fugam; nec conjugis umquam [to
Praetendi taedas, aut haec in foedera veni.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, et sponte mea componere curas;
Urbem Trojanam primum, dulcisque meorum
Reliquias, colerem: Priami tecta alta manerent;
Et recidiva manu posuissem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
Italiam Lyciae jussere capessere sortes.
Hic amor, haec patria est. Si te Carthaginis arces
Phoenissam, Libycaeque adspectus detinet urbis;
Quae tandem, Ausonia Teucros considere terra,
Invidia est? Et nos fas extera quaerere regna.
Me patris Anchisae, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis et turbida terret imago:
Me puer Ascanius, capitisque injuria cari,

Quem regno Hesperiae fraudo, et fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres divom, Jove missus ab ipso,
(Testor utrumque caput) celeris mandata per auras
Detulit. Ipse deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Desine meque tuis incendere, teque, querelis:
Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, et sic accensa profatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quae me ad majora reservo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lacrimas victus dedit, aut miseratus amantem est?
Quae quibus anteferam? Jam, jam, nec maxima Juno,
Nec Saturnius haec oculis pater adspicit aequis.
Nusquam tuta fides. Ejectum littore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locavi:
Amissam classem, socios a morte reduxi.
Heu Furiis incensa feror! Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciae sortes, nunc et, Jove missus ab ipso,
Interpres divom fert horrida jussa per auras.
Scilicet is Superis labor est! ea cura quietos
Sollicitat! Neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis; pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,

Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus absens :
Et, quum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero. Dabis, improbe, poenas.
Audiam ; et haec Manis veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
Aegra fugit, seque ex oculis avertit et aufert ;
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantem
Dicere. Suscipiunt famulae, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.
At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas ;
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
Jussa tamen divom exsequitur, classemque revisit.
Tum vero Teucri incumbunt, et littore celsas
Deducunt toto navis : natat uncta carina ;
Frondentisque ferunt remos et robora silvis
Infabricata, fugae studio.
Migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis :
Ac veluti, ingentem formicae farris acervum
Quum populant, hiemis memores, tectoque reponunt;
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Convectant calle angusto ; pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris ; pars agmina cogunt,
Castigantque moras : opere omnis semita fervet.
Quis tibi nunc, Dido, cernenti talia, sensus !
Quosve dabas gemitus, quum littora fervere late
Prospiceres arce ex summa, totumque videres

Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando,
Cogitur, et supplex animos submittere amori;
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
  Anna, vides toto properari littore: circum
Undique convenere: vocat jam carbasus auras;
Puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen unum
Exsequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
Sola viri mollis aditus, et tempora noras.
I, soror, atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danais Trojanam exscindere gentem
Aulide juravi, classemve ad Pergama misi;
Nec patris Anchisae cinerem Manisve revelli:
Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
Quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti:
Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentis.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat:
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam; miserere sororis!
Quam mihi quum dederis, cumulatam morte remit-
  Talibus orabat, talisque miserrima fletus [tam:
Fertque refertque soror; sed nullis ille movetur

Fletibus, voces aut ullas tractabilis audit:
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit auris.
Ac, velut, annoso validam quum robore quercum
Alpini Boreae, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant; it stridor, et alte
Consternunt terram concusso stipite frondes;
Ipsa haeret scopulis; et, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc, atque hinc, vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas.
Mens immota manet: lacrimae volvuntur inanes.
Tum vero infelix, fatis exterrita, Dido
Mortem orat; taedet coeli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, turicremis quum dona imponeret aris,
Horrendum dictu! latices nigrescere sacros,
Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Praeterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et festa fronde revinctum:
Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Visa viri, nox quum terras obscura teneret;
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Saepe queri, et longas in fletum ducere voces:
Multaque praeterea vatum praedicta piorum
Terribili monitu horrificant: agit ipse furentem
In somnis ferus Aeneas; semperque relinqui

Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, et Tyrios deserta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, et duplicis se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem, et serpentibus atris,
Quum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.
  Ergo, ubi concepit Furias, evicta dolore,
Decrevitque mori; tempus secum ipsa, modumque,
Exigit, et, moestam dictis aggressa sororem,
Consilium voltu tegit, ac spem fronte serenat:
Inveni, germana, viam, gratare sorori,
Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem juxta, solemque cadentem,
Ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum:
Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quae dabat, et sacros servabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, soporiferumque papaver.
Haec se carminibus promittit solvere mentis
Quas velit, ast aliis duras immittere curas;
Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro;
Nocturnosque ciet Manis: mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artis.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras

Erige; et arma viri, thalamo quae fixa reliquit
Impius, exuviasque omnis, lectumque jugalem,
Quo perii, superimponas: abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monstratque sacerdos.
Haec effata, silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna novis praetexere funera sacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quam morte Sychaei.
Ergo jussa parat.

At regina, pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti taedis atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, et fronde coronat
Funerea: super, exuvias, ensemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant arae circum; et crinis effusa sacerdos
Ter centum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.
Sparserat et latices simulatos fontis Averni;
Falcibus et messae ad lunam quaeruntur aënis
Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni:
Quaeritur et nascentis equi de fronte revolsus,
Et matri praereptus, amor.
Ipsa, mola manibusque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura deos, et conscia fati
Sidera: tum, si quod non aequo foedere amantis
Curae numen habet justumque memorque, precatur.

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem

Corpora per terras, silvaeque et saeva quierant
Aequora ; quum medio volvuntur sidera lapsu ;
Quum tacet omnis ager: pecudes, pictaeque volucres,
Quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis
Rura tenent, somno positae sub nocte silenti,
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non, infelix animi, Phoenissa ; neque umquam
Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
Accipit : ingeminant curae ; rursusque resurgens
Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat :
En ! quid ago ? rursusne procos irrisa priores
Experiar ? Nomadumque petam connubia supplex,
Quos ego sim toties jam dedignata maritos ?
Iliacas igitur classis, atque ultima Teucrûm
Jussa, sequar ? quiane auxilio juvat ante levatos,
Aut bene apud memores veteris stat gratia facti ?
Quis me autem, fac velle, sinet, ratibusve superbis
Invisam accipiet ? nescis heu ! perdita, necdum
Laomedonteae sentis perjuria gentis ?
Quid tum ? sola fuga nautas comitabor ovantis,
An, Tyriis omnique manu stipata meorum,
Inferar ? et, quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agam pelago, et ventis dare vela jubebo ?
Quin morere, ut merita es ; ferroque averte dolorem.
Tu, lacrimis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam

Degere, more ferae, talis nec tangere curas?
Non servata fides cineri promissa Sychaeo!
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
 Aeneas, celsa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus jam rite paratis.
Huic se forma dei voltu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
Et crinis flavos, et membra decora juventae:
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec, quae te circum stent deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat aestu.
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestas?
Jam mare turbari trabibus, saevasque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis;
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. Varium et mutabile semper
Femina. Sic fatus, nocti se immiscuit atrae.
 Tum vero Aeneas, subitis exterritus umbris,
Corripit e somno corpus, sociosque fatigat:
Praecipites vigilate, viri, et considite transtris:
Solvite vela citi. Deus, aethere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere funis,
Ecce! iterum stimulat. Sequimur te, sancte deorum,
Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adsis o! placidusque juves; et sidera coelo

Dextra feras. Dixit; vaginaque eripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis simul ardor habet; rapiuntque, ruuntque:
Littora deseruere: latet sub classibus aequor:
Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras,
Tithoni croceum linquens, Aurora, cubile:
Regina e speculis ut primum albescere lucem
Vidit, et aequatis classem procedere velis,
Littoraque et vacuos sensit sine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percussa decorum,
Flaventisque abscissa comas, Pro Jupiter! ibit
Hic, ait, et nostris illuserit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur;
Deripientque rates alii navalibus? Ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.—
Quid loquor? aut ubi sum? Quae mentem insania mu-
Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt? [tat?—
Tum decuit, quum sceptra dabas.—En dextra fides-
Quem secum patrios aiunt portare Penatis! [que!
Quem subiisse humeris confectum aetate parentem!—
Non potui abreptum divellere corpus, et undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis?—
Verum anceps pugnae fuerat fortuna—Fuisset;
Quem metui moritura? Faces in castra tulissem,
Implessemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.—

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
Tuque, harum interpres curarum et conscia, Juno,
Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbis,
Et Dirae ultrices, et dî morientis Elissae,
Accipite haec, meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare, necesse est;
Et sic fata Jovis poscunt; hic terminus haeret:
At, bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, complexu avolsus Iuli,
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera: nec, quum se sub leges pacis iniquae
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Haec precor: hanc vocem extremam cum sangui-
ne fundo.
Tum vos, o Tyrii! stirpem, et genus omne futurum,
Exercete odiis; cinerique haec mittite nostro
Munera. Nullus amor populis, nec foedera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque, sequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.
Littora littoribus contraria, fluctibus undas,
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique, nepotesque.
Haec ait, et partis animum versabat in omnis,
Invisam quaerens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sychaei;
Namque suam patria antiqua cinis ater habebat:

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem :
Dic, corpus properet fluviali spargere lympha,
Et pecudes secum et monstrata piacula ducat :
Sic veniat : tuque ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quae rite incepta paravi,
Perficere est animus, finemque imponere curis ;
Dardaniique rogum capitis permittere flammae.
Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili.
At trepida, et coeptis immanibus effera, Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculisque trementis
Interfusa genas, et pallida morte futura,
Interiora domûs irrumpit limina, et altos
Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.
Hic, postquam Iliacas vestis notumque cubile
Conspexit, paullum lacrimis et mente morata,
Incubuitque toro, dixitque novissima verba :
  Dulces exuviae, dum fata deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.
Vixi, et, quem dederat cursum Fortuna, peregi ;
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
Urbem praeclaram statui : mea moenia vidi :
Ulta virum, poenas inimico a fratre recepi :
Felix, heu ! nimium felix, si littora tantum
Numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae !
Dixit ; et, os impressa toro, Moriemur inultae !
Sed moriamur, ait. Sic—sic juvat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis.
Dixerat : atque illam media inter talia ferro
Collapsam adspiciunt comites, ensemque cruore
Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad alta
Atria : concussam bacchatur Fama per urbem.
Lamentis, gemituque, et femineo ululatu,
Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus aether:
Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros ; flammaeque furentes
Culmina perque hominum volvantur, perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque, exterrita, cursu,
Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat :
Hoc illud, germana, fuit ? me fraude petebas ?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant ?
Quid primum deserta querar ? comitemne sororem
Sprevisti moriens ? Eadem me ad fata vocasses :
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus, patriosque vocavi
Voce deos, sic te ut posita crudelis abessem ?
Exstinxsti me teque, soror, populumque patresque
Sidonios, urbemque tuam. Date, volnera lymphis
Abluam, et, extremus si quis super halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaserat altos,
Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
Illa, gravis oculos conata attollere, rursus
Deficit : infixum stridit sub pectore volnus.

Ter sese attollens, cubitoque adnixa, levavit:
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
Quaesivit coelo lucem, ingemuitque reperta.
  Tum Juno omnipotens, longum miserata dolo-
Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo, [rem,
Quae luctantem animam, nexosque resolveret artus:
Nam, quia nec fato, merita nec morte, peribat,
Sed misera ante diem, subitoque accensa furore;
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per coelum roscida pennis,
Mille trahens varios adverso sole colores,
Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, et dextra crinem secat: omnis et una
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

FINIS TOM. I.